

אַרִי אִפְקִתוּן יִתְנָא לְמַדְבְּרָא הַדִּין לְקִשְׁלָא יֵת כָּל קְהֵלָא הַדִּין בְּכַפְנָא: ד וְאָמַר יִי לְמִשָּׁה הָא אֲנָא מַחִית לְכוּן לְחֵמָא מִן שְׂמַיָּא וְיַפְקוּן עִמָּא וְיִלְקֹטוּן פְּתָגָם יוֹם בְּיוֹמֵיהָ כְּדִיל דְאַנְסוּן הִיְהִיכוּן בְּאוֹרְיָתֵי אֵם לֵא: ה וְיֵהִי בְיוֹמָא שְׂתִימְתָא וְיִתְקַנְגוּן יֵת דִּינְתוֹן וְיֵהִי עַל חַד תְּרִין עַל דִּיִּלְקֹטוּן יוֹם יוֹם: ו וְאָמַר מִשָּׁה וְאַהֲרֹן לְכָל

כָּל־הַקֹּהֶל הַזֶּה בָּרָעַב: ס ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־ מֹשֶׁה הֲנִי מִמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֵּצֵא הָעָם וּלְקָטוּ דְבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנִסּוּ הַיֵּלֶךְ בְּתוֹרָתִי אִם־לֹא: ה וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׁשִׁי וְהָכִינוּ אֶת־ אֲשֶׁר־יָבִיאוּ וְהָיָה מִשְׁנֵה עַל אֲשֶׁר־יִלְקְטוּ יוֹם ו יוֹם: ו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

מקרא מלא

הָיָה לְהַמִּית אֶת כָּל הַקֹּהֶל הַזֶּה בָּרָעַב: (ד) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: הַנְּנִי מִמְטִיר לָכֶם - מוֹרִיד לָכֶם כַּגֶּשֶׁם - לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם, וַיֵּצֵא הָעָם וּלְקָטוּ דְבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ - כֹּל יוֹם אֶת שִׁיעוֹר הָאוֹכֵל הַנֶּצְרָךְ לְאוֹתוֹ הַיּוֹם, לְמַעַן אֲנִסּוּ - כִּי עַל יְדֵי זֶה אֲנִסָּה אֶת הָעָם - הַיֵּלֶךְ בְּתוֹרָתִי אִם לֹא - הֲאִם יִלְכוּ בַדֶּרֶךְ תּוֹרָתִי, אוֹ לֹא: (ה) וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׁשִׁי - בְּכָל יוֹם שִׁשִּׁי, וְהָכִינוּ אֶת אֲשֶׁר יָבִיאוּ - יִצְנִיעוּ חֶלֶק מִן הָאוֹכֵל אֲשֶׁר יִלְקְטוּ, וַיְכִינוּ אוֹתוֹ לְמַחֵר, וְהָיָה מִשְׁנֵה - וּבִעְבוֹר זֶה יִהְיֶה שִׁיעוֹר הָאוֹכֵל פִּי שְׁנַיִם עַל הַשִּׁיעוֹר אֲשֶׁר יִלְקְטוּ יוֹם יוֹם - בְּכָל יוֹם אַחֵר: (ו) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: עָרַב - הַיּוֹם לַעַת עָרַב, וַיִּדְעַתֶּם - תַּכִּירוּ וְתִדְעוּ כִּי ה' הוּא אֲשֶׁר הוֹצִיא אֶתְכֶם

פשוטו של מקרא

אֶל ה' וַיְכַסּוּ תַחַת עַל תוֹרָתוֹ וּמִצוֹתָיו אֲשֶׁר הוּא עֹתִיד לְצוֹת לָהֶם (עפ"י אוה"ח).

לְמַעַן אֲנִסּוּ - עַל יְדֵי כֶּה, אֲנִסּוּ. לֹא בְכָל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'לְמַעַן' פְּרוֹשׁוֹ שׁוֹוֹ הִיא הַמִּטְרָה שֶׁבְעִבּוֹרָה נֶעֱשֶׂה כּוּן. וְלִדְגָמָא: 'לְמַעַן' יָרְבוּ וְיִמְכְּרוּ (דברים יא, כא), וְכִי מִשׁוֹם כֶּה עֲלִינוּ לְקַיֵּם אֶת מִצְוֹת ה' אֶלֶּא: עַל יְדֵי קוֹיִם מִצְוֹתָיו תִּזְכּוּ שֶׁיְרַבּוּ וְיִמְכְּרוּ. אִף כֵּן, לֹא מִשׁוֹם כֶּה יִמְטִיר ה' אֶת הַלֶּחֶם, כְּדֵי לְנִסּוֹתוֹ, אֶלֶּא כְּדֵי לְסַפֵּק לָעַם אֶת מַאֲכָלוֹ, וְעַל יְדֵי כֶּה גַם יְנַסֶּהוּ.

אֲנִסּוּ - עָנִין הַיְצוּיֹן אֲשֶׁר מִצְאֵנוּ לְפַעְמֵימֵי שָׁה' מְנַסָּה אֶת בְּרִיּוֹתָיו, הֲרִי אֵינן זֹאת מִשׁוֹם שָׁה' וְקוֹץ לְבֹדֵק וּלְבָרָר מֵה' יֵשׁ בְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם, כִּי הֲלֹא הַכֵּל גָּלוי וְדוֹעַ לְפָנָיו. אֶלֶּא הַמִּטְרָה הִיא כְּדֵי שֶׁמִּצְבּוֹ הָאֱמָתִי הַטְּמוּן בְּלִבּוֹ פְּנִימָה יֵצֵא אֶל הַפֶּעַל בְּהַתְנַהֲגוֹת וּבְמַעֲשָׂה, וְהִיָּה אִם צְדִיק הוּא וְלִבּוֹ שָׁלֵם עִם אֱלֹהָיו וְיִמֵּן לוֹ ה' לְפַעְמֵימֵי לְשֵׁי מִסִּים שֶׁיִּכְבַּד עֲלָיו לְקַיֵּם אֶת דְּבָרוֹ, שֶׁפָּאָשֶׁר יִתְגַּבֵּר עֲלָיו הֲרִי יִקְבַּל שָׂכָר גָּדוֹל בְּעִבּוֹר מַעֲשֵׂה טוֹב, וְלֹא רַק בְּעִבּוֹר לֵב טוֹב בְּלִבָּד.

וְכֵמוֹ כֵּן הַהֲפָךְ, אִם לְבָבוֹ בְּלִתֵּי שָׁלֵם, עֲשׂוּי ה' לְנִסּוֹתוֹ לְפַעְמֵימֵי בָּאָפֶן אַחֵר, שֶׁיִּיטִיב לוֹ וְיִסִּיר מִמֶּנּוּ כָּל מְנִיעָה אוֹ לְשֵׁי לְקַיֵּם דְּבָרוֹ, וּבְנוֹסָף וְיִמֵּן לוֹ ה' סְבוֹת טוֹבוֹת שֶׁיִּבְיָאוּהוּ לִידֵי אֱמוּנָה וּבִטְחוֹן בְּה' וְאִזּוּ יִבְדֹּק מִצְבּוֹ הָאֱמָתִי וְיִתְגַּלֶּה בְּפֶעַל, שֶׁאִם עַל אִף כָּל אֱלֹהֵי יִמְרָה אֶת פִּי ה' וְיִתְמַרְדַּד כְּגַדּוֹ, הֲרִי יִגְדַּל עֲנָשׁוֹ הַרְבֵּה יוֹתֵר.

כֶּה נִסָּה ה' אֶת יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר בְּצוֹרוֹת שׁוֹנוֹת; פְּעִמֵימֵי בְּהַעֲמַדַת קִשְׁיִים גְּדוֹלִים, אֲשֶׁר אוֹ נִתְגַּלְתָּה צְדָקַת הַצְּדִיקִים שֶׁבָּהֶם. וּמִצַּד אַחֵר, הִכִּין וְתָקַן לָהֶם תְּנָאִים נוֹחִים מְאֹד לְמַחֲזִיתָם, כְּסַפּוּק כָּל צְרִיכֵיהֶם מִיּוֹד הַמְּלָאָה, בָּאָפֶן שֶׁהָיוּ לָהֶם כָּל הַסְּבוֹת הַטּוֹבוֹת לְבִטָּח בְּה' וְלִהְיוֹת מֵי - וְאִזּוּ נִתְגַּלְתָּה רִשְׁעַת הַרְשָׁעִים שֶׁבָּהֶם, שֶׁעַל אִף כָּל אֱלֹהֵי לֹא שִׁמְעוּ בְּקוֹלוֹ. בְּדִרְכֵים אֱלֹהֵי תַנְסוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר, בְּשִׁתְּבָר וְנִתְלַבֵּן הַיִּטֵּב מִי נֶאֱמָן לְה' וְיָמֵי לֹא. וְכָל זֹאת כְּדֵי לְפָרֶסֶם אֶת הָאֱמוּנָה בְּאֲשֶׁר הוּא יִתְבַּרֵךְ גּוֹמֵל אֶת הַצְּדִיקִים וּמְעַנֶּשׂ אֶת עוֹבְרֵי צְרוּתוֹ (רבינו בחיי, ומדברי המפרשים).

(ד) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הֲנִי מִמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם וּגו' - מִמְחֻרַת בְּפִקֵּר הַנְּנִי מִמְטִיר בְּשִׁבְיִלְכֶם 'לֶחֶם' (=מֵאֲכָל מְסִים הַמִּזִּין וּמִשְׂבִּיעַ) שֶׁיִּרְד אֲלֵיכֶם מִן הַשָּׁמַיִם יוֹם־יוֹם [בְּנִבְוָאָה הַזֹּאת גַּם הוֹסִיף ה' בְּמִאֲמָרוֹ לְמִשָּׁה אוֹדוֹת בְּשֶׁר הַשֵּׁלֵו לְמַאֲכָל אֲשֶׁר יוֹפִיעַ וְיָבֵא אֲלֵיהֶם מִפֶּעַם לְפַעַם סְמוּךְ לְעָרֵב, כְּדֹלְהֵלֶן בְּפִרְשָׁה. אֶלֶּא שֶׁכֵּאֵן קִצֵּר הַכְּתוּב וְלֹא הִזְכִּירוּ, וְסַמָּךְ עַל הָאִמּוּר לְהֵלֶן בְּדַבְּרֵי מִשָּׁה אֶל יִשְׂרָאֵל (רמב"ן, וכעין המבואר לעיל יג, ב)].

מִמְטִיר לָכֶם - כֹּל הַיּוֹרֵד מִלְמַעְלָה וְנוֹחַת עַל פְּנֵי הָאָרֶץ, יִקְרָא כְּבוּי 'מְטִיר', כְּמוֹ (בְּרַאשִׁית יט, כד) 'וְה' הִמְטִיר עַל סֹדֶם וְעַל עַמְרָה גְּפְרִית וְאִשׁ מֵאֵת ה' מִן הַשָּׁמַיִם', וְכֵן נֶאֱמַר בְּתַהֲלִים (עח, כו) עַל הַשֵּׁלֵו שֶׁבָּאוּ וְעָפוּ מִן הַיָּם: 'וַיִּמְטֵר עֲלֵיהֶם כְּעָפָר שָׂאָר וּכְחוֹל יָמִים עוֹף כְּנָף' (עפ"י רמב"ן).

לָכֶם - קָרָאוּ הַכְּתוּב 'לָכֶם', הֵגַם שֶׁאִינוּ כָּלְכֶם רְגִיל הַעֲשׂוּי מַחֲסִים אוֹ שְׂעוּרִים, כִּי יִהְיֶה לָהֶם לְמַאֲכָל בְּסִיטִי וּמִזִּין שֶׁעָרְכוּ שׁוּה לְלָחֶם [בְּנוֹסָף לְכֶה הִיָּה נִתֵּן גַּם לְאַפּוֹתוֹ לְהִיּוֹת כְּצוֹרַת לָחֶם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יא, ח) 'שְׂטוֹ הָעָם וּלְקָטוּ וְטָחְנוּ בְּרִחִים אוֹ דְכוּ בְּמִדְכָה... וְעֲשׂוּ אֹתוֹ עֲגוֹת' (רמב"ן)]] ('א"ע; ספורנו).

וַיֵּצֵא הָעָם וּלְקָטוּ דְבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ - בְּכָל יוֹם יוֹם יֵצֵאוּ מֵאֱהֲלֵיהֶם אֶל הַמִּדְבָּר וְיִלְקְטוּ אֶת הַכֶּמֶת הַיּוֹמִית שֶׁתִּרְד לָהֶם כְּדֵי לְאָכַל בו בַּיּוֹם.

לְמַעַן אֲנִסּוּ הַיֵּלֶךְ בְּתוֹרָתִי אִם לֹא - כְּלוּמֵר: הִנֵּה מַעֲתָה יִהְיֶה כָּל הָעָם פְּנִימִים מִן הַדְּאָגָה וְהַהֲשִׁמְדוֹת לְהַשִּׁיג לָהֶם מְזוֹן לְמַחֲזִיתָם, וּבְנוֹסָף לְכֶה גַם יִחֻשׂוּ בְכָל יוֹם יוֹם שֶׁהֵם תְּלוּיִים בְּה' וְיוֹקִימֵם לְהַשְׁעֵן עַל הַבְּטָחָתוֹ לְכָלִּכָּל אוֹתָם וְלְהַחֲיוֹתָם - אִזּוּ יִבְדֹּק הָעָם וְיִתְנַסֶּה הָאֵם בְּכֶה יִשְׁעָבְדוּ לְבָם

כמו (בראשית מג, יב) 'יָכַסְף מִשְׁנֵה קָחוּ בְיָדְכֶם' - קחו עמכם כסף פי שנים ממחיר התבואה: האָחֵד לְקִנּוּת בו תבואה נוספת, והשני להחזיר את החוב. וכן לשון הנביא (זכריה ט, יב) 'גַּם הַיּוֹם מְגִיד מִשְׁנֵה אָשִׁיב לָךְ' - שתי בשורות טובות אנגיד לך היום.

להלן מבאר הכתוב (פסוקים טז-יח) שהכמות היומית שנקבעה להם ללקט בשאר ימי השבוע, היתה נעמדת להם במדק גם באפן שהיו לוקטים על פי המשער בלבד בלי הבאת קלי מדה אל השדה והוסיפו או החסירו, כי בבואם האהלה ומדדו בכלי המדה ראו שהיא מתמלא בשלמות בלא חסר או יתר. ולפי זה, גם בענין האמור כאן בלקיטת כמות כפולה לשני ימים, הרי גם אם החסירו או הוסיפו נעמדה להם המדה הכפולה במדק (וראה עוד ביש"ו).

(ו) ויאמר משה ואהרן אל כל בני ישראל ערב וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים - היום לעת ערב יכלו תלונותיכם, באשר תדעו בברור כי ה' הוא המוציאכם ממצרים, ולא אנחנו מדעתנו. אז גם תבינו כי קשם שהוא הוציאכם משם, כך גם בואנו אל המדבר הזה היה על פי פקודתו, בראותכם כי הזה הוא ממלא את החסר לכם במדבר כפי שבקשתם.

(ה) והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו והיה משנה וגו' - בכל יום ששי בשבוע, שהוא ערב שבת, עליהם להכין (=להצניע אצלם) לצורך מקר ממנת הלקח אשר יביאו מן השדה אל אהליהם, וכדי שלא יחסר להם, הרי אז ימצאו בשדה מנה כפולה של לקח לכל איש. אחת לאכילת היום, ואחת לצורך מקר. כי ביום השבת לא ירד הלקח מן השמים (חזקוני, וראה אוה"ח).

והכינו - יצניעו. ישימו אותו באהלם למשמרת להיותו מזון ומוכן לאכילת יום מקר, ואל יאכלו את שתי המנות בו ביום. ולהלן (פסוק כג) יבאר להם משה שהכנה זו פוללת עוד, אשר כל מי שיחפץ לשפר את מנת המאכל למקר על ידי בשול או אפייה, עליו לעשות פן ביום הששי באפן שבשבת לא יצטרך לעשות שום מלאכת תקון במאכל.

והיה משנה על אשר ילקטו יום יום - ביום הששי יהיה בשדה פי שנים לכל אָחֵד מֵאֲשֶׁר הַכְּמוֹת הַנִּלְקָטֹת יום יום (רשב"ם; מלב"ם. ועפ"י משמעות לשון המכילתא). משנה - דבר כפול. שתי מנות של לקח, אחת להיום ואחת למקר.

רש"י

סהיו רגילים ללקוט יום יום של שאר ימות השבוע. ואומר אני, אשר יציאו והיה משנה - לאחר שיציאו, ימלאו בו משנה צמדיה על אשר ילקטו וימודו יום יום. וזהו ללקוט לחם משנה - צלקיטתו היה נמלא לחם משנה. וזהו על כן הוא נותן לכם ציוס הששי לחם יומים - נותן לכם צרכה (פויש"ן) צצית למלאות העומר פעמים לחם יומים:

אנחנו, למות אנחנו. ותרגומו, 'לוי דמיתנא', כמו לו מתנו (מדנני יד, ג) - הלואי והיינו מתים: (ד) דבר יום ביומו. זורך חכילת יום ילקטו ציומו, ולא ילקטו היום לזורך מתח (מכילתא): למען אנחנו הי'ך בתורתני. אם ישמרו מלות התלויות צו, שלא יומירו ממנו ולא ילאו צצצת ללקוט: (ה) והיה משנה. ליום ולמחרת: משנה. על

רש"י בפשוטו

וכלומר: מדת לחם כפולה על המדה הנלקטת מדי יום ביומו. רש"י מדייק מלשון הכתוב היאך נתקיים מאמר 'והיה משנה': 'ואומר אני, כי מתוך שהוא אומר תחילה 'אשר יביאו' ואחר כך 'והיה משנה', משמע שגם ביום השישי היה עליהם ללקוט כהרגלם בכל יום, ולא ישתדלו בלקיטת כפולה, אולם לאַחַר שְׁוִבִיאוּ לביתם את אשר לקטו, אזי ימצאו בו משנה במדידה שימדדו אותו, כאשר בדרך נס תהא מידתו פי שנים על אשר ילקטו וימודו יום יום. ולפי זה 'והיה משנה' אין פירושו שיהיה פי שנים במן אשר בשדה, או שעליהם ללקוט פי שנים, אלא סיפור דברים הוא בדרך הבטחה כי כך יהיה לאחר שימדדוהו, וְזֶהוּ שְׁנֵי שְׁנֵי שְׁנֵי (להלן פסוק כב) 'לְקִטּוֹ לְחֵם מִשְׁנֵה', שכן יש לפרשו: בלקיטתו היה נמצא שהוא לקח משנה, אבל הם עצמם לא נתכוונו ללקוט 'לחם משנה', וְזֶהוּ שְׁנֵי שְׁנֵי שְׁנֵי (להלן פסוק כט) 'עַל כֵּן הוּא נֹתֵן לָכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי לְחֵם יוֹמִים', שאין הכוונה שהוא מוריד לכם בשדה לחם ליומיים אלא הוא נותן לכם ברכה (פויש"ן בלע"ז) (ריבוי) במן המובא בבית, שיהא בו די למלאות העומר (=כלי מדידה שנקרא עומר, והשיעור הממלא אותו נקרא עומר) פעמים ללקח יומים (בא"י):

(ד) דבר יום ביומו. כלומר: צורך אכילת כל יום ילקטו ביומו - באותו היום דווקא, ולא ילקטו היום שיעור מרובה כדי להתיר לצורך מקר [וכאילו נאמר: 'דבר יום ילקטו ביומו'] (מכילתא) (מ"א): למען אנחנו ה'ך בתורתני. אין הכוונה לשמירת כל המצוות שבתורה, שהרי עדיין לא נצטוו עליהן, אלא פירושו: למען אנחנו אם ישמרו מצוות התלויות בו - שתי המצוות התלויות במן: שלא יותירו ממנו מהיום למחר, ולא יצאו בשבת ללקוט, וקראן הכתוב 'תורתני', לפי שהמצוות הללו היו אז כל תורתם.]:

(ה) והיה משנה. מדה כפולה לצורך שני הימים, ליום ולמחרת - ליום השישי וליום השבת, מפני שאין המן יורד ביום השבת כמו שנאמר (להלן פסוק כו) 'וביום השביעי שבת לא יהיה בו': משנה על אשר ילקטו יום יום. אף שלשון 'לקטו' נאמר בלשון עתיד, אין פירושו 'אשר עתידים ללקוט' בימים הבאים, אלא כלומר: על שהיו רגילים ללקוט יום יום של שאר ימות השבוע, בין בימים שעברו, ובין בימים העתידים לבא [ודרך הכתוב לפעמים לנקוט בלשון עתיד בדברים הרגילים להיות בתמידות (ראה רש"י לעיל טו, א)].

עָרַב וַיִּדְעַתֶּם כִּי יְהוָה הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ
 מִצְרַיִם: ז וּבִקֵּר וּרְאִיתֶם אֶת־כְּבוֹד יְהוָה בְּשִׁמְעוֹ
 אֶת־תְּלַנְתִּיכֶם עַל־יְהוָה וּנְחַנוּ מָה כִּי תִלְוּ
 תְּלִינוּ עֲלֵינוּ: ח וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּתַת יְהוָה לָכֶם
 בְּעָרַב בְּשׂוֹר לֶאֱכֹל וּלְחֶם בְּבִקֵּר לְשֹׁבַע בְּשִׁמְעַ
 יְהוָה אֶת־תְּלַנְתִּיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם מִלִּינִם עָלָיו

בני ישראל ברמשא ותדעון ארי
 זי אפיק תכון מארעא דמצרים:
 ז ובצפרא ותחזון ית יקרא דזי
 פד שמיע (קדמוהי) ית
 תרעמוותכון על מימרא דזי
 ונחנא מה ארי אתרעמתון
 עלנא: ח ואמר משה בתת יהוה לכם
 לכון ברמשא בסרא למיכל
 ולחמא בצפרא למסבע
 בדשמיען קדם זי ית תרעמוותכון

מקרא מלא

מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: (ז) וּבִקֵּר - וכאשר יאיר הבוקר, וּרְאִיתֶם - תראו ביותר אֶת כְּבוֹד ה', בְּשִׁמְעוּ אֶת תְּלַנְתִּיכֶם עַל ה' - אשר שמע ונענה לתלונותיכם עליו, וּנְחַנוּ מָה - ומה אנחנו כי תלינו (תתלוננו) עֲלֵינוּ: (ח) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה, כך תראו את כבוד ה', בְּתַת - כאשר יתן ה' לָכֶם בְּעָרַב בְּשׂוֹר לֶאֱכֹל, וּלְחֶם בְּבִקֵּר לְשֹׁבַע, ואשר תראו בְּשִׁמְעַ ה' אֶת תְּלַנְתִּיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם מִלִּינִם עָלָיו, וּנְחַנוּ מָה - ומה אנחנו, כי לא עֲלֵינוּ תְּלַנְתִּיכֶם - לא אלינו מכוונים

פשוטו של מקרא

(ז) וּבִקֵּר וּרְאִיתֶם אֶת כְּבוֹד ה' - ובבקר שלאחריו תראו פלא יותר גדול, אֲשֶׁר בו יראה כבוד ה' בַּיְתֵר גָּלוּי, בעשותו למענכם וצירה חדשה שאין כמוה כלל בטבע העולם (רמב"ז).

וּנְחַנוּ מָה כִּי תִלְוּ עֲלֵינוּ - ואלו אנחנו (משה ואהרן) מה אנו שאַתֶּם מתלוננים עֲלֵינוּ עַל בְּשׂוֹר וּלְחֶם? בלומר: וכי על דעת עצמנו אנו מנהיגים אֶתְכֶם, הלא שלוחי ה' הגנו ועושים הכל על פיו (עפ"י רמב"ז).

וּנְחַנוּ מָה - פעמים שתבת 'מה' אינה מלת שאלה, הדרגתית לה תשובה, אלא היא פאמירת בטול הפאה לבטא את אי־החשיבות של הדבר, לומר שאין בו ערך מיוחד. כגון: 'מה אנוש כי תוקרנו' (תהלים ח, ה), 'ה' מה אדם ותדעוהו בן אנוש ותחשבהו' (שם קמד, א) מה חשיבות יש בו שתוקרהו ותחבב אותו? וכן כאן: מה דרגת מעמדנו בקרב העם? אנו לא הכתרנו להיות מלכים עליכם לנהל אֶתְכֶם כְּחַפְצֵנוּ, כמונו כמוכם כפופים אנו תחת ה', וכאשר יאמר לנו בן נעשה.

נְחַנוּ - תבה מקצרת במקום: 'אנחנו'. כמו (במדבר לב, לב) 'נחנו נעבר ונלוצים'.

רש"י

(ו) ערב. כמו 'לערב': וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים. לפי שאמרתם לנו כי הולאתם אותנו, תדעו כי לא אנחנו המוילאים, אלא ה' הוציא אתכם, שיגיד לכם את השליו: (ז) ובקר וראיתם. לא על הכבוד שנאמר והנה כבוד ה' נראה צען נאמר, אלא כך אמר להם, ערב וידעתם כי היכולת צידו ליתן תאוותכם, וזכר יתן, אך לא צפניס מאירות יתננה לכם, כי שלא כהוגן שאלתם אותו ומכרם מלאה; והלחם ששאלתם לנווך - ציריחו לבקר תראו את כבוד אור פניו, שזיריחו לכם

דרך חנה, צנקה שיש שהות להכינו, וטל מלמעלה וטל מלמטה, כמונח צקופסא (יומא עה:): את תלונותיכם על ה'. כמו אשר על ה': ונחנו מה. מה אנחנו חסודין: כי תלינו עלינו. שתרעימו עלינו את הכל, את צניכס ונשיכס וצנותיכס וערדרר. ועל כרחי אני זקוק לפרש 'תלינו' בלשון תפעילו - מפני דגשותו וקרייתו, שחילו היה רפה, הייתי מפרשו בלשון תפעלו, כמו וילן העס על משה (לקמן י, א), או אם היה דגש ואין בו יו"ד ונקרא 'תלנו', הייתי מפרשו לשון 'תתלוננו', עכשיו הוא משמע

'תלינו את אחריים', כמו צמרגלים, ולינו עליו את כל העדה (במדבר יד, לו): (ח) **בשר לאכיל**. ולא לשזוע, למדה תורה דרך-דרך, שאין אוכלין בשר לשזוע. ומה ראה להוריד לחם צנקר וצנר צערב, לפי שהלחם שאלו

רש"י בפשוטו

הלא הכל תלוי ביד הקב"ה, ולא בנו לשון 'מה' האמורה כאן, איננה מילת שאלה, אלא פירושה 'מיעוט החשיבות' כמו 'מה אדם ותדעהו' (תהילים קמ"ג, א) ואמנם יש לשון 'מה' גם במשמעות הפוכה, שפירושה 'גודל החשיבות', כמו 'מה אדיר שמך בכל הארץ' (תהילים ח, ב"ט) (וא"ם):

כי תלינו עלינו. לשון 'מפעיל' את אחריים¹⁷, וכלומר: מה לכם שתדעו עלינו את הכל, שאתם מעוררים וגורמים לכולם שיתרעמו עלינו, כי בתלונותיכם אתם מסיתים גם את בניכם ונשיכם ובנותיכם וערב-רב להתלונן עלינו. ואומר רש"י: ועל כרחי אני זקוק לפרש 'תלינו' בלשון תפעילו - מפני דגשותו (מתוך שהלמד שבו דגושה) וקרייתו (מתוך קריאתו בחיריק מלא, 'תלינו', שהוא לשון הפעיל), שאילו היה רפה (הלמד לא היתה דגושה), הייתי מפרשו בלשון תפעילו, וכלומר: כי אתם מלינים בעצמכם עלינו, כמו 'יולן העם על משה' (לקמן יז, א), או אם היה דגש ואין בו יו"ד ונקרא 'תלוננו', הייתי מפרשו לשון 'תלוננו', וכלומר: כי אתם מתלוננים (עושים עצמכם בעלי תלונות) עלינו; אבל עכשיו שהוא דגוש והוא נקרא בחיריק, הרי הוא משמע 'תלינו את אחריים', שגרמו לאחריים להתלונן, כמו שמצינו במרגלים: 'יולינו עליו את כל העדה' (במדבר יד, לו):

(ח) **בשר לאכיל** ו'לקחם... לשבע'. שינה הכתוב בלשונו, שבאכילת הלחם נאמר 'לשבע' ואילו בבשר נאמר רק 'לאכול' ולא לשבוע; בכך למדה תורה דרך-דרך, שאין אוכלין בשר לשבוע - שאין להרבות כל כך באכילתו עד שתהא כל שביעתו ממנו, ומה ראה הקב"ה להוריד לחם בבקר ובשר בערב, ולא ירדו שניהם בומן אחד? לפי שהלחם שאלו כהוגן (בקשתם היתה ראויה ומוצדקת), שאי אפשר לו לאדם בלא לחם, אבל בשר שאלו שלא כהוגן, שהרבה בהמות היו להם (כמו שנאמר (לעיל יב, לח) 'וצאן ויבקר מקנה כבד מאד' והיו יכולים לשחוט מהם ולאכול בשר. ועוד, שהיה אפשר להם לחיות ולהתקיים גם בלא בשר כלל, לפיכך נתן להם הקב"ה את הבשר בשעת טורח, כשאינן הזמן מספיק להכינו לסעודה כראוי, אלא על ידי טורח וחפזון, וכשם ששאלוהו שלא כהוגן כך קבלוהו שלא כהוגן (יומא עה: (ב"א):

אשר אתם מלינים עלינו. אתם גורמים את האחרים השומעים אתכם מתלוננים שיתלוננו אף הם כמותכם (וכמבואר למעלה):

(ו) **ערב. כמו לערב**. וכלומר: כשתגיעו לערב, אז 'יידעתם' וגו' [והרי זה מקרא קצר שהחסיר בו את הלמד, וכדוגמתו (בראשית לג, יח) 'ויבא יעקב... עיר שקם', כמו 'לעיר שקם']:

וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים. כלומר: ה' הוא המוציאכם, ולא אחר. לפי שאמרתם לנו בתלונותיכם (לעיל פסוק א) 'כי הוצאתם אותנו וגו', כאילו אנחנו הוצאתכם על דעת עצמנו, ולערב תדעו כי לא אנו הוצאתם, אלא ה' הוציא אתכם, והרי לכם ההוכחה: 'בנתת ה' לכם בערב בשר' (להלן פסוק ח), שנגזר (יפריח) לכם את השליו (ראה להלן פסוק יג), ואז יודע לכם כי ה' הוא המוציא אתכם ועושה לכם הנסים הללו (ב"א):

(ז) **ובקר וראיתם את כבוד ה'**. ראיתם כבוד ה' האמורה כאן, לא על הכבוד המוזכר להלן (פסוק ט) שנקרא 'והנה כבוד ה' נראה בעינינו' הוא נאמר, כי ענין זה לא היה למחרת בבוקר, כי אם באותו היום בשעת דיבורם אל העם [כמו שנאמר שם: 'ידיה כבד ארץ וגו'], אלא הכבוד האמור כאן הוא ביטוי לנתינת המן בדרך כבוד ובסבר פנים יפות, וכך אמר להם: הרי אתם ביקשתם בשר ולחם; עתה בערב וידעתם כי היכולת בידו ליתן תאותכם, ובשר יתן לכם, אף לא בפנים מאירות ותננה לכם (כי השליו יגיע אל המחנה עם חשיכה בשעה שאין שהות להכינו כראוי), כי מעשה שלא כהוגן הוא זה ששאלתם אותו, כלומר בקשתכם לא היתה ראויה וצודקת, לפי שאפשר להתקיים אף ללא אכילת בשר, וכן ביקשתם אותו מתוך כרס מלאה - כלומר, בעוד שיש לכם די בהמות לשחוט משלכם; ואולם הלחם ששאלתם הרי זה כהוגן ולצורך, לפיכך בירידתו לבקר תראו את כבוד אור פניו, שיורידהו לכם דרך חבה, בבקר שיש שהות להכינו, וברך מוכבדת - טל מלמעלה וטל מלמטה - כתבשית המונח בקופסא. ועל כך הוא אומר: ערב - בנתינת הבשר - וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים; אבל ובקר - כשינתן לכם המן, אזי - וראיתם את כבוד ה' (יומא עה: (ג"א, הזכרן):

את תלונתיכם על ה'. אף שהתלונות עצמן לא היו על הקב"ה אלא על משה ואהרן, מעלה עליהן הכתוב כתלונות על ה' (כאמור להלן פסוק ח), והרי זה כמו שהיה נאמר: תלונותיכם עלינו אשר הן נחשבות כהתלוננות על ה' (ג"א):

והנה קרה. כלומר, מה אנו חשובין להתלונן עלינו,

17) כללי לשון הקודש: בנין הפעיל: פעולה שגרמה לדבר אחר לפעול. כגון: 'האכיל' - גרם שהולת יאכל; 'הקדיש' - גרם שהדבר יקדש; 'הוציא' - גרם לדבר לצאת.

וּנְחָנוּ מָה לֹא-עָלִינוּ תְּלַנְתִּיכֶם כִּי עַל-יְהוָה: ט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-אַהֲרֹן אָמַר אֶל-כָּל-עַדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קִרְבוּ לִפְנֵי יְהוָה כִּי שָׁמַע אֶת תְּלַנְתִּיכֶם: י וַיְהִי כַדְבַר אַהֲרֹן אֶל-כָּל-עַדַת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל וַיִּפְּנוּ אֶל-הַמִּדְבָּר וְהִנֵּה כְבוֹד יְהוָה נֹרְאָה בְּעֵנָן: פ שִׁי יא וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: יב שָׁמַעְתִּי אֶת תְּלוּנֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּבַר אֱלֹהִים לֵאמֹר בֵּין הָעַרְבִים תֹּאכְלוּ בָשָׂר וּבִבְקָר תִּשְׁבְּעוּ-לָחֶם וַיַּדְעֹתֶם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: יג וַיְהִי בְעֶרְבֵי וַתַּעַל הַשָּׁלוּ וַתִּכַּס אֶת-הַמַּחְנֶה וּבִבְקָר הִיְתָה שֹׁכֶבֶת הַפֶּל סָבִיב לַמַּחְנֶה: יד וַתַּעַל

די אתון מתרעמין עלוהי ונחנא מא לא עלנא תרעמותכון אלהן על מימרא דיי: ט ואמר משה לאהרן אמר לכל כנשתא דכני ישראל קרבו לפני יהוה כי שמע את תלנתיכם: י והיה כדבר אהרן את כל בני ישראל ויפנו אל המדבר והנה כבוד יהוה נראה בענן: פ ששי יא וידבר יהוה אל משה לאמר: יב שמעתי את תלונת בני ישראל דבר אלהים לאמר בין הערבים תאכלו בשר ובבקר תשבועו לחם וידעתם כי אני יהוה אלהיכם: יג והיה בערבי ותעל השלו ותכס את המחנה ובבקר היתה שכבת הפל סביב למחנה: יד ותעל

מקרא מלא

דברי תלונותיכם, כי אם על ה': (ט) ויאמר משה אל אהרן: אמר אל כל עדת בני ישראל, קרבו - בואו והתקרבו לפני ה', אשר יוכיח לכם כי שמע את תלנתיכם: (י) ויהי כדבר אהרן אל כל עדת בני ישראל את הדברים האלה, ויפנו בני ישראל אל המדבר, והנה כבוד ה' נראה (נתגלה) בענן: (יא-יב) וידבר ה' אל משה לאמר: שמעתי את תלונת בני ישראל, דבר אלהים לאמר: מיום זה והלאה, בין הערבים (לקראת ערב) תאכלו בשר, ובבקר תשבועו לחם - תשביעו את נפשכם בלחם, וידעתם - ובכך תכירו ותדעו כי אני ה' אלהיכם הנותן כל צרכיכם: (יג) ויהי בערב, ותעל השלו (מין עוף) ותכס (כיסתה) את המחנה, ובבקר היתה שכבת השל - נראתה שכבת של על הארץ סביב למחנה: (יד) ותעל - ויהי כאשר עלתה שכבת השל, ויראו

פשוטו של מקרא

וּנְחָנוּ מָה לֹא עָלִינוּ תְּלַנְתִּיכֶם כִּי עַל ה' - וְהַדְּבָר הַרְעָה הָיָה אֲשֶׁר אָמַרְתֶּם שְׁהוּצַאתֶם אֶל הַמִּדְבָּר לְמוֹת בְּרַעַב, הָרִי לֹא עָלִינוּ דְּבַרְתֶּם כִּי פִי-אִם עַל ה': (ט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אַהֲרֹן אָמַר אֶל כָּל עַדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קִרְבוּ לִפְנֵי ה' כִּי שָׁמַע אֶת תְּלַנְתִּיכֶם - אָמַר לָהֶם שְׁיִתְאַסְפוּ בָלֶם וַיִּתְקַרְבוּ אֶל מְקוֹם הָעֵנָן הַנֹּצֵב וְעוֹמֵד לִפְנֵי הַמַּחְנֶה [נֶאֱשָׂר עַל פִּי הַלּוֹכֵי הִנֵּה נוֹסַע הָעָם (לְעִיל יג. כא)] וַיֵּרְאוּ כִּי שָׁמַע ה' אֶת דְּבָרֵי תְּלוּנֹתֶם וְהִנֵּה הוּא בָא לֹאמַר אֶת דְּבָרוֹ. (י) וַיְהִי כַדְבַר אַהֲרֹן אֶל כָּל עַדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּפְּנוּ אֶל הַמִּדְבָּר וְהִנֵּה כְבוֹד ה' נֹרְאָה בְּעֵנָן - עוֹדְנֵנו מִדְּבַר אֱלֹהִים, וַיִּפְּנוּ פְּנֵיהֶם לְכוּון הַמִּדְבָּר וְהִנֵּה כְבוֹד ה' מוֹפִיעַ וּמִתְרַאֶה בְּתוֹךְ הָעֵנָן, וְבָא לְדַבֵּר אֶל מֹשֶׁה וְנִהְגַם שֹׁדְדַר ה' אֶל מֹשֶׁה לֹא שָׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל כְּלוּם מִדְּבָרֵי הַנְּבוּאָה, בְּכָל זֹאת כִּינן שִׁתְּכַף וּמִידֵי הוּא יוֹרֵד וּמִתְרַאֶה בְּעֵנָן, נְהַאֲמַת אֶצְלֵם דְּבָרֵי מֹשֶׁה שָׁאֲכָן ה' מְקַשֵּׁיב וְשׁוֹמַע אֶת הַדְּבָרִים וְעַל אוֹדוֹתֵיהֶם הוּא בָא לְדַבֵּר וּלְהַשִּׁיב, וְכַאֲשֶׁר יְבֹא שְׁפַע הַבָּשָׂר וְהַלָּחֶם

בערב ובבקר, מאתו הם יבואו (עפ"י א"ט). (יא-יב) וידבר ה' אל משה לאמר שמעתי את תלונת בני ישראל דבר אלהים לאמר בין הערבים תאכלו בשר ובבקר תשבועו לחם וידעתם כי אני ה' אלהיכם - 'בין הערבים' הוא סמוך לערב, כשהיום נוטה לערוב (ראה לעיל יב, ט). תכן נבואה זאת אמנם כבר שמע משה קדם לכן מפי ה' נאמרה לישראל (כדלעיל פסוק ח) - עם זאת חזר ה' על הדברים, בעבור יראה העם בהראות כבודו בענן כאשר ידבר אל משה, למען יאמינו באמתת נבואתו (עפ"י א"ט). וידעתם כי אני ה' אלהיכם - המוציאכם ממצרים ומוליככם במדבר ודואג לכלכל אתכם שם. (יג) ויהי בערב ותעל השלו ותכס את המחנה - השלו הוא מין עוף שמן מאוד ששעמו משבד, והם עלו בהמוניהם מצד הים (הנמוך מעט מן המדבר) ונחו בכל שטח המחנה, להיות מזמן להם לשחט ולאכל מבשרם (א"ע, וראה יומא עה:). ותכס - שלווים רבים מאוד באו לשכן שם, באפן שפסו את פני הקרקע שבין אהליהם.

יתלכלכו בעפרורית. לאחר רדת המן ירדה שכבת טל שנייה לכסותו ולשמרו לבל ידבק עליו זבוב או יתוש מן האויר, וישאר אף נקי ומצחצח עד עת לקיטתו. בספר במדבר מזכיר הכתוב את הטל הראשון שהיה מקדים לרדת בסוף הלילה לפני בוא המן, ששם נאמר (יא, ט) 'וברדת הטל על המחנה לילה יחד המן עליו, ואלו בפרשתנו מדבר הכתוב רק אודות הטל השני המכסה עליו, אותו ראו ישראל בקומם בבקר, כמפרש בפסוק הבא (הגוש'ר, ועפ"י ספרי פ' בהעלותך).

(יד) ותעל שכבת הטל והנה על פני המדבר דק מחספס דק כפפר על הארץ - ובצאת השמש פאשר הטל מתאדה (=מתבטח) ועולה אל האויר, אז נגלה לעיני העם מהותו של אותו ה'לחם' המדבר, והנה פרוש על פני המדבר שכבת גרגרים דקים, בצורת המון עגולים קטנים מפורים, כדגמת פפור (=טפות מים קפואות, בשלג או ברד קל) המנח על הארץ בשכבה דקה לבנה, בפזור חלק ושוה על פני כל השטח.

על פי המספר בספר במדבר (יא, א-ה) שפאשר חנו ישראל בקברות התאדה התלוננו שוב על הבשר, ואז נתן להם השליו בשפע רב במשך חודש ימים עד אשר קצה נפשם, ושלט בהם חרון אף ה' - מכך יש ללמוד ששונה היה המן מן השליו, כי דוקא המן שהוא מאכל עקרי פלחם, היה נתן להם יום-יום לשבע ובמדה מספקת לכלם; אבל הבשר, כיון שאין ראוי שיאכל האדם ממנו יום-יום, הרי שמאז היום הראשון והלאה לא היה ממשיך ומופיע אליהם ברבוי וגם לא בא בקביעות, כראם במדה מגבולת ורק לעתים מסימות. לכן בקברות התאדה ששם התאוו האספסוף שבעם והפליגו בתביעתם שיחל השליו להופיע בכל יום יום כמו המן, וגם ימצא להם הרבה בקרי למלאות ברכם, על כך חרה בהם אף ה' ונענשו שם (עפ"י רמב"ן שם פסוק ד, וכאן בפסוק יב).

ובבקר היתה שכבת הטל סביב למחנה - ויהי למחרת בבקר, נראה לבני ישראל והנה שכבת טל פרושה על פני אדמת המדבר סביב למחנה.

ירידת טל במדבר הזה שאוירו יבש אף בלילות, הוא דבר שאינו מצוי. וכאן, בכדי להכין את קרקע המדבר המלא בעפר דק ואבק, ירד הטל תחלה והרטיבו, כך שברדת המן עליו יפלו הגרגרים על קרקע רחוצה ונקיה ולא

רש"י

השומעים אחכם מתלוננים: (ט) קרבו. למקום שהעני יורד: (י) [נראה בענין. נגלה להם צעמוד ענין:] (יג) השליו. מין עוף, ושמן מאד (יומא עה:); היתה שכבת הטל. הטל שוכנע על המן, וצמקום אחר הוא אומר (במדבר יא, ט) וצרדת הטל וגו' הטל יורד על הארץ,

רש"י בפשוטו

(ט) קרבו לפני ה'. והיכן היא המקום הקרוי לפני ה'?" למקום שהענין היה יורד, והוא הענין ההולך לפנייהם להנחותם הדרך, שעליו נאמר (לעיל יג, כא) 'ודה' הלה לפנייהם יומם בעמוד ענן' וגו' (בא"י): (י) [נראה בענין. כבוד ה' נגלה ונתראה להם בתוך צמוד הענן. כלומר, הרגישו בו גילוי שכינה' (העמק דבא): (יג) השליו. מין עוף הוא ששמו שליו, והוא שמן מאד (יומא עה:); היתה שכבת הטל. מהאמור כאן משמע שהטל היה שוכב על המן ומכסה אותו, כפי שמבואר בפסוק הבא, כי לאחר עליית הטל בצאת השמש, נתגלה המן [ותעל שכבת הטל והנה...], ואילו במקום אחר הוא אומר (במדבר יא, ט) 'וברדת הטל וגו' ירד המן עליו, הרי שהטל מתחת למן. הא כיצד? אלא שתי ירידות טל היו: הטל הראשון יורד על הארץ, והמן יורד עליו, ואחר כך היה חוזר יורד טל נוסף עליו ומכסהו, והרי הוא כמונח בקופסא:

מילואים

18) הגרש"ר זצ"ל, בפירושו על התורה, כתב לבאר את הדברים כי המן היה עיקר צבעו לבן, כמו שנאמר (להלן פסוק לא) 'כורע גד לבן'. אולם כשהיה נרטב במים, הפך צבעו למראה שקוף (ללא צבע, וכטבע השלג והדומה לו). והוא שנאמר (במדבר יא ז) 'ועינו כעין הברדלח'. ולפיכך כל עוד שכבת הטל היתה על המן, לא היה המן ניכר לעין, כי מראהו היה שקוף כמו הטל עצמו, ורק לאחר שעלתה שכבת הטל, והוסרה ממנו הלחלוחת חזר ללובנו ונתגלה לעין כל.

שְׁכַבְתָּ הַטֵּל וְהָיָה עַל-פְּנֵי הַמִּדְבָּר דֵּק מְחַסְפֵּס דֵּק כַּפְּפָר עַל-הָאָרֶץ: טו וַיֵּרְאוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל-אָחִיו מִן הוּא כִּי לֹא יָדְעוּ מַה הוּא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם הוּא הַלְחָם אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה לָכֶם לֶאֱכֹלָה: טז זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לָקְטוּ מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אָכְלוּ עֹמֵר לַגִּלְגָּלֹת מִסֶּפֶר נַפְשֹׁתֵיכֶם אִישׁ

מקרא מלא

ישראל והנה פרוש על פני אדמת המדבר, דק - גרגירים דקים, מחספס (מפוזר) דק - שכבה דקה כפפר - כקרח הנערם על הארץ: (טו) ויראו בני ישראל את הדבר הזה, ויאמרו איש אל אחיו: 'מן הוא' - מאכל מוכן הוא, כי לא ידעו מה הוא, ויאמר משה אליהם: הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה: (טז) זה הדבר אשר צוה ה': לקטו ממנו, כל איש לפי אכלו - שיעור צורך אכילתו, עמר לגלגלת - עומר אחד לכל נפש, מספר

פשוטו של מקרא

מְחַסְפֵּס - מִפְּזָר. דְּבַר הַמִּנְחָה בְּפִזּוּר (רשב"ם). וְהָנָה עַל פְּנֵי הַמִּדְבָּר דֵּק... דֵּק כַּפְּפָר עַל הָאָרֶץ - פְּעֻמִּים נֶאֱמָר כֵּן דֵּק: הַדֵּק הַרְאִשׁוֹן מוּסָב עַל צוּרַת הַגְּרָגְרִים (=הַעֲגוּלִים) שֶׁהֵיוּ דְקִים, כְּלוּמֵר: קִטְנִים. וְהַדֵּק הַשֵּׁנִי מוּסָב עַל עֲבֵי הַשִּׁכְבָּה שֶׁהֵיְתָה פְרוּשָׁה בְּאֶפְסוֹ דֵּק, כְּלוּמֵר: בְּשִׁכְבָּה דְקָה, שֶׁלֹּא הֵיוּ הַעֲגוּלִים נְעֻרְמִים אַחַד עַל גְּבֵי הַשֵּׁנִי (ספרינו).

ומאחר שהטל אינו אלא מים, היאך היה בו להסתיר את המן, עד שלא ראוהו ישראל היטב רק אחר שהיה מתאדה ועולה ממנו? עוד יש לשאול, שכאן מתאר המן: 'והוא קנרע גד לבן' (להלן פסוק לא), ואלו במקום אחר נאמר: 'ועינו כעין הבדלח' (במדבר יא, ט). והרי הבדלח היא אבן טובה בעלת מראה שקוף כזכוכית ללא צבע [כפי שתרגמו רש"י (שם) 'קריסטל'] - מתוך כך יש לנו לומר שהמן בהיותו נגוב ממים היה צבעו לבן, אף כשהוא נרטב במים או בטל, היה נעשה שקוף כעצם הטל ובלתי נכר לעין, כדגמת טבעם של עגולי ברז, או סוגי נורות דקים שבמגעם במים הם הופכים לשקופים, וביבושם הרי הם חוזרים ללבנם הראשון. אף כאן, כל עוד שהטל רבץ על המן והוא רטוב, לא היה נראה היטב לעינים, ובעלות הטל ממנו חזר ללבנו ונתגלה לעין (עפ"י הגר"ח).

(טו) וַיֵּרְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו מִן הוּא - 'מן' הוא לשון הכנת מזון לסעודה [כמו: 'זמן להם המלך דבר יום ביומו מפת בג המלך ומיין משתיר' (דניאל א, ה)], 'אשר מנה את מאכלכם ואת משתיכם' (שם פסוק י). ובכן, כְּאִשֶׁר רָאוּ יִשְׂרָאֵל בַּפֶּעַם הָרִאשׁוֹנָה אֶת הַלֶּבֶן הַדֵּק הַפְּרוּשׁ עַל אֲדָמַת הַמִּדְבָּר, וְהִרְגִּישׁוּ בְּרִיחוֹ כִּי דְבַר מֵאֲכָל הוּא, אָמְרוּ זֶה לָזֶה: 'הִנֵּה מִן הוּא', כְּלוּמֵר: דְּבַר מֵאֲכָל הוּא זֶה, הַעֲרוּךְ וּמִזְמֵן לָנוּ.

הַכְּתוּב נִתְּנָה טַעַם מְדוּעַ קְרָאוּהוּ כֵּן בְּשֵׁם כְּלָלִי הַכּוּלָל בְּמִשְׁמַעוֹ כֹּל מִזוֹן מוּכָן, וְלֹא כִּנְיָוִהוּ בְּשֵׁם מִיְחָד לְעַצְמוֹ: כִּי לֹא יָדְעוּ מַה הוּא - שֶׁהָרִי עָתָה נִתְגַּלְתָּה לַפְּנִיָּה

בְּרִיאָה חֲדָשָׁה שֶׁלֹּא רָאוּהָ מֵעוֹלָם, וְלֹא יָדְעוּ לְדַמּוּתוֹ לְסוּג מֵאֲכָל מִסִּים לְקָרָא אוֹתוֹ עַל שְׁמוֹ, לְכַךְ קְרָאוּהוּ רַק בְּשֵׁם סְתֵמִי: 'מן' - מִזוֹן מוּכָן לֶאֱכִילָה. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם הוּא הַלְחָם אֲשֶׁר נָתַן ה' לָכֶם לֶאֱכֹלָה - זֶה הוּא הַלְחָם שֶׁעָלִיו אָמַר ה' (לעיל פסוק ד) 'הֲנִנִּי מִמַּטִּיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם'. כְּלוּמֵר: מַעֲתָה הוּא יְהִיָּה מֵאֲכַלְכֶם בַּמִּדְבָּר, שְׁבוּ תִשָּׁבְעוּ כִּמּוֹ לֶחֶם.

וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו מִן הוּא - מִלְשׁוֹן הַכְּתוּב מִשְׁמַע שֶׁבְּתַחֲלָה קְרָאוּהוּ כֵּן בְּדֶרֶךְ עֲרָאִי, עַד אֲשֶׁר יִנְתֵּן לוֹ שֵׁם אַחַר מִיְחָד לוֹ. אִמְנֵם לְבִסוּף נִשְׁאָר עָלָיו שֵׁם 'מן' לְתַמִּיד, כִּי לֹא הִמְצִיאוּ לוֹ הַעַם שֵׁם פְּרָטִי לְעַצְמוֹ (כִּדְלַחֵן פְּסוּק לֵא), וְאִבְּנֵי שֵׁם זֶה מְגִדִּירוֹ נִפְּהָ, כִּי הִנֵּה הַמֵּן מִזוֹן כְּלָלִי וְרַב-טַעֲמִים הַכּוּלָל בּוֹ אֶת הַכֹּל, וְכִלְשׁוֹן רְבוּתִינוּ (בְּשִׁמּוֹת רַבָּה): 'שֶׁהִנֵּה בּוֹ מִכָּל מִינֵי מִטְעָמִים וְהִנֵּה כֹל אַחַד מִיִּשְׂרָאֵל טוֹעֵם כֹּל מַה שֶׁהִנֵּה רֹצֵה, שֶׁכֵּן כְּתִיב (דְּבָרִים ב, ט): זֶה אֲרַבְעִים שָׁנָה ה' אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ לֹא חִסְרָת דְּבָרֶיךָ. לֹאֹר זֹאת יֵשׁ לָנוּ לֹאֹמֵר, כִּי כֹל שֵׁם פְּרָטִי אֵלּוּ הִנֵּה נִתֵּן לוֹ, הִנֵּה הַדְּבָר מִמַּעַט מִחֲשִׁיבוֹתוֹ וְהִנֵּה מִגְבִּיל וּמְחַסֵּר מִמִּשְׁמַעוֹתוֹ הַרְחֵבָה וְהַכּוּלָּלֹת.

(טז) זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' לָקְטוּ מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אָכְלוּ - כֵּךְ צִוָּה ה': אִסְפוּ מִן הַלְחָם הַזֶּה לְכָל אִישׁ וְאִישׁ כְּפִי עֲרָךְ מֵאֲכָלוֹ.

ומהו שיעורו: עֹמֵר לַגִּלְגָּלֹת מִסֶּפֶר נַפְשֹׁתֵיכֶם אִישׁ לְאִשֶׁר בְּאֵהָלוֹ תִקְחוּ - מִדַּת נֶפֶשׁ שֶׁשְׁמָהּ 'עֹמֵר' לְכָל גִּלְגָּלֹת (=לְכָל רֹאשׁ וְרֹאשׁ, לְכָל נֶפֶשׁ אָדָם חַי שְׂרָאשׁוֹ עָלָיו). וְהַלּוּקֵט עֲבוּר בְּנֵי מִשְׁפּוּחָתוֹ יִקַּח לוֹ מִסֶּפֶר עֲמָרִים כְּמִסְפֵּר הַנִּפְשׁוֹת אֲשֶׁר בְּאֵהָלוֹ, לְאִשְׁתּוֹ וּלְכָל בְּנָיו הַסּוֹעֲדִים מִשְׁלָחָנוּ (עפ"י רבינו בחיי). וְאוֹלָם, לֹא נִצְטוּוּ בְּזֶה יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּצִאֲתָם אֶל הַשָּׂדֶה לְלַקֵּט יִקְחוּ עִמָּהֶם כְּלֵי-מִדָּה בְּעַל שְׁעוֹר עֹמֵר לְמִדָּה בּוֹ, אֲלֵא דִּי הִנֵּה גַם בְּאִמְדַּת הַדַּעַת בְּלִבָּד כְּפִי שִׁישְׁעַר הַלּוּקֵט אֶת הַכְּפּוֹת שֶׁנִּלְקָטוּהָ. שְׁגַם אֵלֶּה אֲשֶׁר חָרְגוּ מִן הַמִּנְחָה וְהִרְבּוּ אוֹ

עולה מן הארץ, וכעלות שכנת הטל נחגלה המן וראו והנה על פני המדבר וגו': דק. דצר דק: מחוספס. מגולה. ואין דומה לו במקרא. ויש לפרש 'מחוספס', לשון חפיסה ולוסקמא שזלשון משנה. כשנחגלה משכנת הטל, ראו שהיה דצר דק מחוספס צמוכו צין שתי שכנות הטל. ואונקלוס תרגם 'מקלף', לשון מחשוף הלבן (בראשית ל, לו): ככפור. 'כפור', גלד"א זלע"ז (רייף געפרארען). 'דעדק כגיר' - כאצני גיר, והוא מין זעזע שחור כדאמרין

רש"י בפשוטו

היה שוכב מוגלד בקרח לבן השטוח ופרוש על הארץ [וכוונת אונקלוס בהוסיפו תיבת 'כגיר', שלא נפרש: 'דק' שהיה שחון ושחוק עד אשר דק, שהרי נאמר להלן (פסוק לא) שהיתה צורתו כגרגרים עגולים 'כזרע גד', הרי שתיאור 'דק' האמור כאן מוסב על צורת 'שכבת' המן על הארץ, ולא על גרגרי המן עצמם]. אמנם הכתוב לא הזכיר 'גיר', ולא נתן דוגמא לדקותו אלא דימהו לכפור, הגם שהכפור אינו תיאור לדקותו, וכן פירושו: 'דק ככפור' - המן שהיה דק, היה דומה בשכיבתו לכפור, שהיה שטוח ומפוזר על הקרקע באופן שזה וישר, ולא ערימות ערימות; והיה קלוש - רך ועדין, הנוח להתמוסס (ולא חזק ונוקשה); ומחורב בגלד - כלומר, הגרגירים היו דבוקים מעט זה לזה (שיהא נוח ללקטם). ופירוש 'דק' הוא טינב"ש זלע"ז (דין), ואין פירושו 'שחוק דק' אלא שהיה מוגלד גלד - מתקשה ככיסוי נוקשה דק מלמעלה. ומעיר רש"י: 'וכגיר' שתרגם אונקלוס תוספת הוא על לשון העברית שבמקרא, ואין לו תיבה בפסוק, שאותה הוא בא לתרגמה 'כגיר', אלא רק לפרש כוונת 'דק' כאמור (בא"י, ומפרשים):

(טו) קין הוא. פירושו: הַכֵּנֶת מִזֶּזֶן (מזון מוכן) הוא, כמו שמצינו במקרא: 'וַיִּמְנָן לָהֶם הַמֶּלֶךְ דָּבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ מִפֶּת בֶּגֶד הַמֶּלֶךְ וַיִּמְנָן מִשְׁתֵּי' (דניאל א, ה) [נבוכדנצר מלך בבל, לאחר שכבש את ירושלים, הביא אל בית מלכותו ילדים נבחרים מבני ישראל לגדלם אצלו, וציוה להכין להם את ארוחתם מדי יום]:

כִּי לֹא יָדְעוּ מַה הוּא. המאכל הזה, כדי שיקראוהו בשמו, לפיכך כינו אותו בשם כללי שמשמעו 'מזון מוכן' (שע"א): (טז) עֹמֶר. שם מדה, והיא 'עשירית האיפה' (להלן פסוק לו) [אבל אין פירושו אלומת תבואה, כמו 'שִׁשְׁבֶּתָה עֹמֶר בְּשֹׁדֶה' (דברים כט, יט)]:

כִּכְפֹּר נִפְשֹׁתֵיכֶם. כפי מנין נפשות שיש לאיש באהליו כך תקחו מנין העמרים, עומר אחד לכל גולגולת. וכאילו נאמר: כמספר נפשותיכם אשר לאיש באהליו [דרך הכתוב לכנותם 'גולגולת', כאשר האנשים נספרים באופן שזה מבלי להבדיל בין דרגות חשיבותם, כלומר ראשו של כל אחד ואחד] (רא"י):

דק. קיצור לשון הוא, וכאילו נאמר: דָּבָר דֵּק [תיבת 'דק' הוא שם תואר בלבד, הבא כרגיל יחד עם שם העצם המתואר, וכאן חסר שם העצם לכך יש להוסיף תיבת 'דבר' (רא"י)]:

מְחוֹסְפָס. מגולה. שניטל ממנו הכיסוי [והוא משורש 'חֶשֶׁף' שמשמעו לשון גילוי, בחילוף שי"ן שמאלית בסמ"ך, ובכפילות האות פעמיים (ומב"ן)]. וְאֵינִי דוֹמָה לוֹ בַּמִּקְרָא, שיהא קרוי דבר מגולה בלשון 'מחוספס'. וְיֵשׁ דֶּרֶךְ אַחֲרֵת לְפָרֵשׁ לְשׁוֹן 'מְחוֹסְפָס': לְשׁוֹן חֶפְסָה וְדְלוֹסְקָמָא שְׁנוֹכְרִים בְּלִשׁוֹן מִשְׁנָה [כְּלִי עוֹר או קופסאות קטנות, המשמשים להנחת חפצים בתוכם] (ראה בבא מציעא כ: ובמס' פרה פ"ט משנה א), וכמבואר למעלה שהיה המן כמונח בקופסא. ואף על פי שכאשר עלתה שכבת הטל שוב לא היה המן כמונח בקופסא, הרי כך פירושו: כְּשֶׁנִּחְגְּלָה הַמֵּן מִשְׁכַּבַּת הַטֶּל שְׂכִיחוֹ, רָאוּ שֶׁהָיָה דָבָר דֵּק מְחוֹסְפָס בְּתוֹכוֹ עַד עַתָּה, בֵּין שְׁתֵּי שְׁכָבוֹת הַטֶּל (באמ"ח). וְאֵוֹנְקְלוֹס תִּרְגְּם 'מחוספס' - 'מקלף', כלומר דבר מקולף, שהוטרדה קליפתו ממנו, כי הטל כיסהו כעין קליפה, והוא כְּלִשׁוֹן 'מְחוֹשׁוֹף הַלְבָן אֲשֶׁר עַל הַמִּקְלוֹת' (בראשית ל, לו) שגם שם תרגמו בלשון קילוף: 'קילוף חָרָר דִּי עַל חוּטְרָא' [הקילופים הלבנים שעל המקלות]:

כְּכַפּוֹר עַל הָאָרֶץ. 'כפור' הוא הקרוי גלד"א זלע"ז (רייף געפרארען). ומשמעו, שכבת מים שקפאו מן הקור ונעשה קרח לבן, כך היה מראה המן וצורתו כשהוא שטוח על פני הארץ. ואונקלוס תרגם: 'דעדק כגיר כגלדא על ארעא' [דק כאבן גיר, וככפור על הארץ], הרי שהוסיף כאן תיבת 'כגיר' לצורך דוגמא לדקותה של שכבת המן, שהיה כְּאֲבָנֵי גִיר, וְהוּא מִיֵּן אֲבָן שְׁחוּרָה הַעֲשׂוּיָה שְׁכָבוֹת דְּקוֹת וְעוֹשִׂים מִמֶּנָּה צִבְעֵ שְׁחוּר, ומוזכרת בלשון חכמים כְּדִאֲמַרְיָן גְּבִי מִינֵי הַעֵפֶר הַכְּשָׁרִים לְמַצּוֹת כְּסוּי הַדָּם 'הַגִּיר וְהַזְרָנִיף' (ראה חולין פ"ג, 19). ולא דימהו אונקלוס לגיר אלא לענין דקותו, אולם לענין שאר תכונותיו, וכן בצבעו היה דומה לכפור (כדלהלן) ולא לגיר, והלשון 'דעדק כגיר כגלדא על ארעא' אינו נקרא כאחד: 'כגיר כגלדא', אלא יש ליתן הפסק בין הדברים ולחלקם לשנים: דֵּק הָיָה כְּגִיר, וְאוֹלָם לְגַבֵּי צוּרְתוֹ וּמְרָאוֹ

מיכליה עמרא לגלגלתא מנן
נפשתיכון גבר לדי במשפניה
תסבון: יז ועבדו כן בני
ישראל ולקטו דאסגי ודאזער:
יה וכלו בעמרא ולא אותר
דאסגי ודאזער לא חסיר גבר
לפום מיכליה לקטו: יט ואמר
משה להון אנש לא ישאר
מניה עד צפרא: כ ולא קבילו
מן משה ואשארו גבריני מניה
עד צפרא ורחש ריחשא וסרי
ורגז עליהון משה: כא ולקטו
יתיה בצפר בצפר גבר לפום
מיכליה ומה דמשתאר מניה
על אפי חקלא פד חמא עלוהי
עמראין לחד ואתו כל רבובי כנשתא

לְאִשֶׁר בָּאֵהָלוּ תִקְחוּ: יז וַיַּעֲשׂוּ כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיִּלְקְטוּ הַמֶּרְבֶּה וְהַמִּמְעִיט: יח וַיִּמְדוּ בְעֵמֹר
וְלֹא הָעֵדִיף הַמֶּרְבֶּה וְהַמִּמְעִיט לֹא הִחְסִיר
אִישׁ לְפִי־אֲכָלוֹ לְקָטוֹ: יט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֱלֹהִים
אִישׁ אֲלֵי־וֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד־בֶּקֶר: כ וְלֹא־שָׁמְעוּ אֶל־
מֹשֶׁה וַיּוֹתֵרוּ אַנְשִׁים מִמֶּנּוּ עַד־בֶּקֶר וַיִּרְם
תּוֹלְעִים וַיִּבְאֵשׁ וַיִּקְצֹף עֲלֵהֶם מֹשֶׁה:
כא וַיִּלְקְטוּ אֹתוֹ בַּבֶּקֶר בַּבֶּקֶר אִישׁ כְּפִי אֲכָלוֹ וְחֵם
הַשֶּׁמֶשׁ וְנָמַס: כב וַיְהִי אֲבִיּוֹם הַשָּׁשִׁי לְקָטוֹ לְחֵם
שֶׁמֶשׁ פָּשָׁר: כג וַהֲנֶה בְיוֹמָא שְׁתִּיתָאָה לְקָטוֹ לְחֵמָא עַל חַד תְּרִין תְּרִין עֶמְרִין לְחַד וְאֵתוּ כָּל רַבְרָבֵי כְנַשְׁתָּא

מקרא מלא

נפשתיכם איש לאשר באהלו תקחו - כל איש יקח לפי מספר הנפשות אשר באהלו: (יז) ויעשו כן בני ישראל, וילקטו המרבה והממעט - יש אשר לקטו הרבה, ויש אשר לקטו מעט: (יח) ויבואו אל ביתם וימדו בעמור - וימדדו בכלי העומר, ולא העדיף המרבה והממעט לא החסיר יתר על המידה, ומי שלקט מעט לא מצא פחות מן המידה, אלא איש - כל אחד לפי אכלו (שיעור אכילתו) לקטו: (יט) ויאמר משה אלהים: איש אל יותר ממנו - לא ישאיר מן המן עד בקר שלמחרת: (כ) ולא שמעו כל העם אל משה, ויותרו אנשים ממנו עד בקר, וירם תולעים ויבאש - הסריח ונעשה גוע בתולעים, ויקצף (ויכעס) עליהם משה: (כא) וילקטו אתו בני ישראל בבקר בבקר (בכל בוקר). כל איש כפי שיעור אכלו, וחם השמש - וכאשר גבר חום השמש ונמס - היה המן הנשאר בחוץ נמס ונימוח: (כב) ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה -

פשוטו של מקרא

המעטו ממנה, לבסוף ימצא בידם בדרך גס כשעור עמר מדיק (כדלהלן בפסוק יח) (עפ"י הגרש"ו).
עמר - שם מדת נפח (=מדה הנקבעת לפי גדל, ולא לפי משקל), והיא משמשת לדברים וישים וקטנים, כגון: חטים, קטניות וקמח, שהם ממלאים את כל חלל כלי המדה. ושעור העמר: כנפח ארבעים ושלש ביצים ועוד חמש ביצה, הו היא 'עשירית האופה' האמורה בתורה לגבי סלת למנחות, המדה הזאת גם נקבעה לענין חיוב הפרשת חלה מן העסה הנלווה במדת קמח בכמות זו, כפי שקבעה התורה כאן את שעור מאכלו של אדם ליום שלם (עפ"י רש"י להלן פסוק לו, ועיובין פג).
גלגלת - כנוי לראשו של אדם, על שם תנועת סבובו כעין גלגל (רד"ק).

החסיר איש לפי אכלו לקטו - ובשובכם אל האהל בקשו לדעת אם עלתה בידם כפי השעור הנכון, ושאלו איש מאת רעהו כפי עמר למוד בהם, שאם החסירו ילכו שוב אל השדה ללקט עוד, והנה מצאו במדידתם שהשוו כלם למדת עמר, לא פחות ולא יותר.
מאותו יום והלאה למדו העם לדעת, שהמדידה בעמר היא מיתרת. ואולם היה מטל עליהם להשתדל ללקט כמות משוערת של מדת עמר לפי הנס יבא אחר ההשתדלות הרגילה (הגרש"ו).
והנה אם ישעו להפחית ומלא ה' את חסרונם בדרך גס ופלא כאשר עשה להם ביום הראשון, וכן המרבים ללקט יתר על המדה בטעות, אין עליהם חטא, וה' ישנה את המנה הנלקטת כמדה הראויה.

וימדו - כמו: וימדדו. כי פעמים שהכתוב משמיט אות אחת מן השרשים בעלי כפל אותיות, וכמו (שמואל ב כב, ו) 'חבלי שאול סבני' - במקום 'סבבוני' (וראה מלבי"ם בתהלים קיח, יא).
(יט) ויאמר משה אלהים איש אל יותר ממנו עד בקר - אל ישאיר איש מן המן לאכילת מחר בבקר, כי כשם שימדד המן היום כן ימדד בכל יום, והמושאי ממנו למחרת הרי שאינו סומך על הבטחת ה' שאמר: 'דבר יום ביומו' (לעיל פסוק ד) ולחטא יחשב לו. אמנם אינו חייב לאכלו בלוי, אך

(יז) ויעשו כן בני ישראל וילקטו המרבה והממעט - לקטו כל העם כמצינת משה, כל אחד באופן לקיטתו: הללו בכלי מדה המחוקקת עמר, והללו ללא כלי מדה אלא על פי השערת הדעת. וכתבם של דברים, ודאי היו ביניהם רבים שלא שערו נכונה ונטו מן המדה לכאן או לכאן, מהם שהרבו עליה ומהם שמעטו ממנה (עפ"י הגרש"ו, וכן בא"ע בפסוק הבא).

(יח) וימדו בעמר ולא העדיף המרבה והממעט לא

אם נשאר לו נשליק המותר מחוץ לאהל, שלא ירצה באינו בוטח בה' (א"ע).

אל יותר - כמו: 'אל יותר' ביו"ד ובחירי"ק. ודגמתו (תהלים קלה, ז) 'מוצא רוח מאוצרותיו, כמו: 'מוציא' (חזקוני).

(כ) ולא שמעו אל משה ויתרו אנשים ממנו עד בקר וירם תולעים ויבאש ויקצה עליהם משה - לא שמעו כל העם לקול משה והיו ביניהם אנשים שהותירו ממנו עד בקר, והתקלקל אצלם המן הנותר והעלה ריח רע (=הבאיש) והתהוה בו רמה ותולעה, כדרך מאכל המנח זמן רב ונרקב, וכעס עליהם משה מדוע לא סמכו על דבר ה' שהמן ירד בכל יום מחדש.

וירם תולעים - קצר הכתוב בלשונו, וכאלו נאמר: וירם רמה ותוליע תולעים. ונהם סוגים שונים במין התולעת: הרמות הן הקטנות מאד, והתולעים הם הגדולים יותר (מעמק דבר).

אחד, בתאור המת בקבוצו בקר (ישעיה יד, יא): 'הורד שאול גאונך... מתתיך יצע רמה ומכסיף תולעה'.

(כא) וילקטו אתו בבקר בבקר איש פני אכלו וחס השמש ונמס - המן המשיף להופיע בכל בקר כפי שהיה ביום הראשון, והיו העם מקפידים ללקט אותו בשעות הבקר בלבד, איש איש כמדת אכלו ('עמר לגלגלת') - כי לאחר מכן פאשר גבר חם השמש היה המן הנותר בשדה נמס (=נמוח, ונעשה נוזל פמים) (ספרונו).

בבקר בבקר - בכל בקר. כמו (להלן ל, ז) 'יהקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר' (ס).

וחס השמש ונמס - לאחר שעבר רבע היום (ברכות כז).

(כב) ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה שני העמר לאחד - ביום הששי לימי השבוע, ראו העם כי אכן נתקדם דבר ה' שיש בשדה כפלים מן הרגיל בכל יום, כאמור

רש"י

נפשותיכם. כפי מנין נפשות שיש לאיש צאהלו, תקחו עומר לכל גולגולת: (יז) המרבה והממעיט. יש שלקטו הרצה ויש שלקטו מעט, וכשצאו לציחם מדדו צעומר איש איש מה שלקטו, ומנאו שהמרצה ללקוט לא העדיף על עומר לגולגולת אשר צאהלו, והממעיט ללקוט לא מנא חסר מעומר לגולגולת. וזהו נס גדול שנעשה זו: (כ) ויותירו אנשים. לתן ואצירס: וירם תולעים. לשון 'רמה': ויבאש. הרי זה מקרא הפוך, שנתחלה הצאיש ולצקוף התליע, כענין שנאמר ולא הצאיש ורמה לא

רש"י בפשוטו

ורמה לא היתה בו', וכן דרך כל המתליעים - כל מאכל שדרכו להתליע בקלקולו, הרי תחילה הוא נבאש ומסריח, ואחר כך הוא מתליע (מכילתא):

(כא) וחס השמש ונמס. אין הדבר מוסב על המן הנלקט שהביאו לביתם, אלא על הנשאב בשדה שלא נלקט, שכאשר היה מתחמם מהשמש היה נמוח ונמס כמים ונעשה מהם נחלים, והיו שותין ממנו איילים וצבאים הבאים מן המדבר, ואומות העולם צדין מהם ואוכלים את בשרם וטועמים בהם טעם מן, ויוצעים מה שבהן וחשיבותן של ישראל [אמנם, המן שהביאו לבתיהם לא היה טבעו להיות נמס בחום שהרי נאמר להלן (פסוק כג) 'את אשר תאפו אפו', הרי שרק הנשאר בשדה לבדו הוא אשר נמס בשמש (א"ש)]. ותרגמו של ונמס - 'פשר', והוא לשון 'פושרים' (לא רותחים ולא קרים, שנתחממו רק במעט), כי על-ידי השמש הוא מתחמם מעט ומפשייר ונעשה כמים:

ונמס. לשון 'המסה' משמעו: דבר גוש (מוצק) ההופך לנוזל, דישטנפרי"ר בלע"ז. ולשון 'פשר' שבתרגום אונקלוס, מצינו דוגמתו במסכת בסנהדרין בסוף פרק ד' מיתות (דף טז:): (כב) לקטו לחם משנה. לא התכוונו ללקוט שיעור כפול [שהרי עדיין לא נאמרה להם פרשת השבת, וכדלהלן], אלא הם לקטו כהרגלם, וכשפמדו את לקיטתם באהליהם,

(יז) המרבה והממעיט... וימדדו בעמר. כאשר יצאו ללקט לא היו לוקחים עמהם כלי מדה, אלא לקטו על פי אומדן הדעת בלבד, ולפיכך יש שלקטו הרבה ויש שלקטו מעט - כל אחד לפי מה ששיער בדעתו שזוהי מידת עומר, וכשצאו לביתם מדדו בעומר (כלי המיוחד לכך) איש איש מה שלקטו, ומנאו שהמרבה ללקוט לא העדיף (הרבה במדה) יותר על עומר לגולגולת אשר באהלו, והממעיט ללקוט אף הוא לא מצא חסר מעומר לגולגולת. וזהו נס גדול שנעשה בו [אבל אין לפרש שהמרבה והממעיט עברו על הציווי ולקחו בכוונה במידה אחרת משיעור עומר, שהרי נאמר ויעשו כן בני ישראל, משמע שעשו כדבר משה] (משכ"ל):

(כ) ויותירו אנשים. האנשים האלו היו דתן ואבירם שמצינו שהם קרויים 'אנשים' בפרשת מחלוקתו של קרח, כמו שנאמר (במדבר טו, כו) 'סורו נא מעל אהלי האנשים' (שמור"ך כה, ז): וירם תולעים. 'ירם' הוא לשון 'רמה' שפירושו 'תולעת', וכאילו היה נאמר: 'ותליע תולעים' (רא"ם): ויבאש. התקלקל טעמו וריחו. והרי זה מקרא הפוך, שאין דבריו סדורים כפי המציאות, שהרי בתחלה הבאיש המן ולבסוף התליע, כענין שנאמר (להלן פסוק כד) 'ולא הבאיש

וַחֲוִיאוּ לְמֹשֶׁה: כג וַאֲמַר לְהוֹן
הוא די מליל יי שְׂבֵתָא שְׂבֵת
קוּדְשָׁא קָדָם יי מְחַר ית די אַתּוֹן
עֲתִידִין לְמַפָּא אָפוּ וְיַת די אַתּוֹן
עֲתִידִין לְבִשְׁלָא בְשִׁילוּ וְיַת כָּל
מוֹתְרָא אֲצַנְעוּ לְכוּן לְמַטְרַת עַד
צַפְרָא: כד וַאֲצַנְעוּ יְתִיה עַד
צַפְרָא פְּמָא דְפַקִּיד מֹשֶׁה וְלֹא
סְרִי וְרִיחָשָׂא לֹא הָוָה בֵּיהּ:
כה וַאֲמַר מֹשֶׁה אֲכֻלוּהִי יוֹמָא
דִּין אֲרִי שְׂבֵתָא יוֹמָא דִּין קָדָם יי
יוֹמָא דִּין לֹא תִשְׁכַּחְנִיה בְּחַקְלָא:

מִשְׁנֵה שְׁנֵי הָעֶמֶר לְאַחַד וַיִּבְאוּ כָּל־נְשִׂאֵי הָעֵדָה
וַיִּגִּידוּ לְמֹשֶׁה: כג וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר
יְהוָה שְׂבֵתוֹן שְׂבֵת־קֹדֶשׁ לִיהוָה מְחַר אֶת אֲשֶׁר־
תֹּאפּוּ אָפוּ וְאֶת אֲשֶׁר־תְּבַשְׁלוּ בְשִׁילוּ וְאֶת כָּל־
הָעֵדָף הַנִּיחֹו לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד־הַבֶּקֶר:
כד וַיִּנְיַחוּ אֹתוֹ עַד־הַבֶּקֶר כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה וְלֹא
הִבְאִישׁ וְרָמָה לֹא־הִיְתָה בּוֹ: כה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
אֲכֻלְהוּ הַיּוֹם כִּי־שֶׁבֶת הַיּוֹם לִיהוָה הַיּוֹם לֹא

מקרא מלא

מצאו העם את המן בשדה פי שניים משיעורם הקבוע, ולקטו שני העמר לאחד - שני עמרים לכל אחד, ויבאו כל נשיאי העדה ויגידו זאת למשה, לדעת מה לעשות בעומר השני: (כג) ויאמר אלהים משה: הוא אשר דבר ה', שבתון - יום שביתה ממלאכה, שבת קדש לה' יהיה מחר, ולכן, את אשר תאפו - כל מה שתרוצו לאפות, אפו היום, ואת אשר תבשלו - כל מה שתרוצו לבשל, בשלו היום, ואת כל העדף - מה שישאר לכם בערב, הניחו לכם - השאירו לעצמכם למשמרת עד הבקר: (כד) ויניחו אותו - וישאירו בני ישראל את המן העודף עד הבקר, כאשר צוה משה, ולא הבאיש המן, ורמה (תולעים) לא היתה בו: (כה) ויאמר משה לבני ישראל:

פשוטו של מקרא

אשר תרוצו לאפות בתנור ולעשותו לחמים - אפו היום, ואשר תרוצו לבשל במים - בשלו היום, פי המלאכות הללו אסורות להעשות בשבת. בכך באר להם את מאמר ה' והכינו את אשר יביאו, שהפונה היא לא רק לעצם ההכאה מן השדה, אלא גם לגבי מלאכת בשול או אפיה שעליהם להספיק לעשותם מביום הששי בעוד המלאכות מתרות.

ואת כל העדף הניחו לכם למשמרת עד הבקר - ואת כל הנותר באהליכם לאחר סעדת ליל שבת, אל תשליכו חוצה כבשאר הימים, אלא הניחו אותו באהליכם למשמרת עד בקרו של שבת לצרף סעדות היום, ולא יאָרע בו שום קלקול כי כף מצותו (רבינו מיוחס).

אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו - המן היה נתן לאכלו חי כמו שהוא, וגם אפוי או מבשל לאחר טחינת הגרגרים או כתישתם, כמו שנאמר (במדבר יא, ח) 'שטו העם ולקטו וטחנו ברחים או דכו במדכה ובשלו בפרור ועשו אותו עגות והיה טעמו כטעם לשד השמן'.

ואת כל העדף - יתכן שהלשון 'כל העדף' בא לרבות גם את הנשאר מן העמר הראשון, שאם לא נאכל כלו ביום ששי ובליל שבת, יניחיהו למחר בעבור סעדות יום השבת, ואין בזה משום האזהרה שנאמרה בשאר הימים 'איש אל יותר ממנו עד בקר', כיון שהוא לצרף כבוד שבת להרבות במאכליו. שאם לא כן היה אומר הכתוב 'ואת העמר השני' או 'העמר הנוסף'.

וכעין זה מבאר ברמב"ן, אף כיוון ההפוך: שביום הששי היו רשאים לאכול כרצונם אף יותר משעור עמר, כי כל העודף הנשאר לשבת (גם כשהוא פחות מעמר) יספיק לשבע נפשם, כי ברכת השבת תכנס

למעלה (פסוק ה) 'והיה משנה על אשר ולקטו יום יום', ולקטו להם מנה כפולה של מן לכל אחד ואחד ונגם בלקיטה זו ראו את הנס שנעשה בו, שהשנה ה' את לקיטת כלם לכדי שעור שני עמרים].

ויבאו כל נשיאי העדה ויגידו למשה - ראשי ישראל וגדוליהם באו וספרו לו שלקטו העם שני עמרים לכל אחד, ובקשוהו שיבאר להם היטב כיצד ינהגו בשתי המנות והיאף תתחלק אכילתם, שהרי הנותר מיום ליום כבר ראינו שהוא מתקלקל ונבאש ויכיון שהוא אמר להם (לעיל פסוק ה) 'והכינו את אשר יביאו ועדין לא פרש מה היא הכנתו - שמא עליהם לעשות בו דבר-מה כדי שיתקיים עד למחר' (עפ"י הר"י בכור שור, והעמק דבר).

(כג) ויאמר אלהים הוא אשר דבר ה' שבתון שבת קדש לה' מחר - זו היא הפונה במאמר ה': 'והיה משנה... ששני העמרים הללו נועדו לשני הימים, אחד להיום ואחד למחר. שכן, מחר ביום השביעי הוא יום שבת קדש לה', והנה נתן לכם היום גם לסעדות השבת ונהרי לפניכם ארבע סעדות: אחת להיום, ואחת בערב בליל השבת, ושתי סעדות נוספות ביום השבת למחר - כי כף היה מאכל כל אדם בימי קדם, שתי סעדות ביום: הראשונה בשעות הבקר, והשנייה בסוף היום או בתחלת הלילה, אלא שהסעודה השנייה של ערב שבת נאכלת בלילה, והשנייה של יום שבת נאכלת מבעוד יום].

את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו - את

פשוטו של מקרא שמות מז בשלח פשוטו של מקרא רכה

בו. הרי העולה מדבריו שלא הצרכו להפריד בין שני העמרים, זה להיום וזה למחר, אלא משניהם היו אוכלים כל ארבע הסעדות כרצונם, ללא חשבון ומדידה כמה נאכל מזה וכמה מזה; ומכאן נתן לומר שגם אם יקחתו באכילתם ביום ששי באפן שישאר להם יותר מעמר אחד אחר סעדת ליל שבת, לא היה העודף הזה טעון וריקה מן האהל, אלא כל העודף הניחו להם.
(כד) ויניחו אתו עד הבקר באשר צנה משה ולא הבאיש ורמה לא היתה בו - בעוד שבימי החול היה מותר המן מבאיש ומתליע (לעיל פסוק כ), הרי החלק הנועד

רש"י

צריחו וטעמו (מכילתא). (שחס להגיד שנים היו - והלא כתיב שני העומר לאחד; אלא משונה בטעם וריח): ויגידו רמשה. שאלוהו 'מה היום מיומים'. ומכאן יש ללמוד שעדיין לא הגיד להם משה פרשת שבת שננטווה לומר להם והיה ציום הששי והכינו וגו', עד שאלו 'מה זאת', אמר להם, 'הוא אשר דבר ה' שנטויתי לומר לכם', ולכן ענשו הכתוב, שאמר לו עד אנה מאנתם, ולא הוילאו מן הכלל: (כג) את אשר תאפו אפו. מה שאחתם

רש"י בפשוטו

מצאו כפלים: 'שני העומר לאחד'. ומדרש-אגדה דורש 'לחם משנה', כאילו נאמר לחם משונה, ללמד כי אותו היום (שבת) נשתנה הלחם לשבח בריחו וטעמו, והיה מעולה וטוב יותר מבשאר ימי החול (מכילתא) (שאם בא הכתוב רק להגיד ששנים היו - והלא כתיב 'שני העומר לאחד'; ומה תלמוד לומר 'לחם משנה', אלא כדי לדרוש: 'משונה בטעם וריח) (רא"ם):
ויגידו רמשה. שאלוהו מתוך תמיהה: 'מה היום מיומים' - מה נשתנה יום זה משאר הימים שלוקטים בו כפלים, ומכאן יש ללמוד שעד עכשיו עדיין לא הגיד להם משה פרשת שבת שצטווה ביום שקדם לירידת המן לומר להם (לעיל פסוק ה) 'והיה ביום הששי והכינו וגו', עד שהגיע יום השישי ששאלו אותו 'מה זאת', ותמאו על המדה הכפולה שנמדה בידיהם, כי אז אמר להם 'הוא אשר דבר ה' שצטויתי לומר לכם', ומשום שנתאחר משה מלצוותם עד אז, לכך ענשו הכתוב, שאמר לו (להלן פסוק כח) 'עד אנה מאנתם לשומר מצותי ותורתי, ולא הוציאנו מן הכלל, שלא נאמר 'עד אנה מיאנו בני ישראל', אלא נקט 'מאנתם' כדי לרמוז לו כי גם הוא בכלל הממאנים, שלא הקדים לצוותם על השבת (בא"י):
(כג) את אשר תאפו אפו ואת תבשלו בשלו. כך אמר להם: הואיל והמן נאכל באופנים שונים: חי, מבושל או אפוי, ובשבת אסור לבשל ולאפות, לפיכך כל מה

מילואים

20) בלשון לעז הצרפתית שהיתה מדוברת במקומו של רש"י, אין הבדל בלשון בין 'אפיית לחם' ל'בישול תבשיל', ולשניהם ביטוי כללי אחד משמעותו: הבאת מאכל לידי גמרו ועשייתו ראוי לאכילה באמצעות החום. לכך ראה רש"י צורך להבליט ולהדגיש את ההבדל ביניהם (מפרשי רש"י בבראשית מ, א).

כו שתא יומין תלקטניה וביום
שביעה שבתא לא יהי ביה:
כו ונהה ביוםא שביעה נפקו
מן עמא למלקט ולא אשפחו:
כח ויאמר יי למשה עד אימתי
אתון מסרבין למטר פקודי
יאוותי: כט חזו ארי יי יחב
לכון שבתא על פן הוא יחב לכון
ביוםא שתיאה לחם תרין יומין
תיבו אגש תחותרהי לא יפוק
אגש מאתריה ביוםא שביעה:
ל ונחו עמא ביוםא שביעה:
לא וקרו בית ישראל ית שמיה
מן והוא כבר זרע גדא חנר
וטעמיה פאסקריטון בדבש:

תמצאהו בשדה: כו ששת ימים תלקטוהו וביום
השביעי שבת לא יהיהבו: כו ויהי ביום
השביעי יצאו מן העם ללקט ולא מצאו: ס
כח ויאמר יהוה אל משה עד אנה מאנתם
לשמר מצותי ותורתתי: כט ראו פי יהוה נתן לכם
השבת על כן הוא נתן לכם ביום הששי לחם
יומים שבו | איש תחתיו אל יצא איש ממקומו
ביום השביעי: ל וישבתו העם ביום
השביעי: לא ויקראו בית ישראל את שמו מן
והוא פזרע גד לכן וטעמו כצפוחת בדבש:

מקרא מלא

אכלוהו - איכלו את המן שנשאר לכם - היום, פי שבת היום לה', היום לא תמצאהו בשדה: (כו) כך יהיה הסדר הקבוע: ששת ימים תלקטוהו, וביום השביעי שבת, לא יהיה בו מן בשדה: (כו) ויהי למחרת, ביום השביעי, יצאו כמה אנשים מן העם ללקט, ולא מצאו: (כח) ויאמר ה' אל משה, אמור אל בני ישראל: עד אנה מאנתם - עד מתי אתם מסרבים לשמר מצותי ותורתתי: (כט) ראו - תנו דעתכם פי ה' נתן לכם את יום השבת, על כן הוא נתן לכם ביום הששי לחם בשיעור כפול, בעבור יומים, לכן שבו איש תחתיו - הישאר כל אחד במקומו, אל יצא איש ממקומו ללקוט מן ביום השביעי: (ל) וישבתו העם ביום השביעי, כאשר ציווה ה': (לא) ויקראו בית ישראל - כל משפחות ישראל כינו את שמו של הלחם 'מן', והוא - וכך תיאורו: צורתו

פשוטו של מקרא

(כו) ויאמר ה' אל משה עד אנה מאנתם לשמר מצותי ותורתתי - לפי פשט הכתוב מבנינים דברי התוכחה אל ישראל, פי ה' ידבר אליהם באמצעות משה, אשר הוא ימטר את דבריו אל העם ויאמר להם 'עד אנה מאנתם... אף מתוך שלא נאמר כף במפרש אמור אל בני ישראל עד אנה מאנתם...', ככה רומז לו ה' פי גם עליו הוא מקפיד. וזאת, על שאמר להם רק: 'היום לא תמצאהו בשדה', ולא הזכיר אותם מפרשות שהציאה אל השדה בשבת ללקט מן, כרוכה באסורי מלאכה (עפ"י א"ע וספורנו, וראה אוה"ח).

עד אנה מאנתם לשמר מצותי ותורתתי - עד מתי לא תרצו לשמר את אשר אני מצוה ומורה לכם. שכן זו היא פעם שניה שחלק מן העם עוברים על מצות ה' והוראתו בענין המן - ביום הראשון לירידת המן 'ויתרו אנשים ממנו עד בקר', וביום השבת 'יצאו מן העם ללקט' (לעיל פסוקים כ"ז).

(כט) ראו פי ה' נתן לכם השבת על כן הוא נתן לכם ביום הששי לחם יומים שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו ביום השביעי - אמור להם: הרי אתם רואים פי ה' הנותן לכם את המן הוא שנתן לכם את מצות השבת

(כו) ששת ימים תלקטוהו וביום השביעי שבת לא יהיה בו - לא רק בפעם הזאת אתם עושים כן, אלא כף יהיה הסדר בכל שבוע: ששת ימים תלקטוהו וגו' (ראב"ם; א"ט).

וביום השביעי שבת לא יהיה בו - ביום השביעי שהוא שבת לא יהיה המן יורד בו. ויש במאמר הזה פלג לשון, פי לאחר שקבר אמר 'ביום השביעי' (בבית) הרי הוא במקום תבת 'בו', ובכל זאת אמר שוב: 'בו'. וכן דרך הכתוב לפעמים, כמו (בראשית ב, יז) 'ימעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו', אחר שקבר נאמר 'ימעץ' (במ"ם) חזר ויאמר 'ממנו' (א"ט).

(כו) ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקט ולא מצאו - היו קצת מן העם שלא האמינו לגמרי בדברי משה, ויצאו אל השדה לחפש אולי ימצאו שם מן וילקטו, אף לא מצאו.

ומבאר בדברי רבותינו (שבת קיח): שבקף עברו על אסור מלאכה בשבת (גם אם לבסוף לא מצאו שם מן, ונמצא שלא עברו בפעל על אסור התבאה מרשות הרבים לרשות היחיד), וזאת, משום שלא הלכו בידים רקות אלא לקחו עמיהם סל או שק להכניס בו את הנלקט ונאלו היתה מתקיימת מחשבתם ומוציאים שם מן ולוקטים אותו, היו עוברים גם על מלאכת 'תולש' שהיא בוללת כל עקירת דבר ממקום גדולו והגיתו (ספורנו עפ"י שבת קז: וראה עוד במשך חמטה) (חזקוני; תוס' עירובין יז: ד"ה לאו).

וישבתו - בטול ממלאכה נקרא 'שבתה', כמו שנקאמר בקריאת העולם (בראשית ב, ב-ג) 'וישבת ביום השביעי מפל מלאכתו... כי בו שבת מפל מלאכתו'.
(לא) ויקראו בית ישראל את שמו מן - פיון שִׁבְרָה קראוהו כִּי בְרָאשׁוֹנָה [משום שלא ידעו מה שם יוכלו לקרא לו (כאמור לעיל פסוק טו)], הרי מאז נפוץ השם 'מן' כפי כל העם ומשפחותיהם ('בית ישראל'), וכן נקבע שמו לתמיד (ולא קראוהו בכינוי 'לחם' כלשון ה' ומשה בתחלת הפרשה, כי רצו העם להבדילו בשם אחר מלחם רגיל, והספימה התורה עממה שמפאן ואילך כִּי יקרא שמו בכל הכתובים).

הכתוב מספם את פרשת המן ומתאר את תבניתו ומראהו וטעמו המשובח.

והוא כזרע גד לבן וטעמו כצפיהת בדבש - גריגרי המן

ואסר לכם לצאת וללקט בו, שמטעם זה הוא מוריד לכם ביום ששי מנת מן כפולה בעבור יומים, לכן מעתה הנהירו בלכם מלחלל את השבת, והשארו לשבת במקנה ואל תצאו עם פליכם לחפש לכם מן [פי מלבד זה שלא תמצאוהו, הרי תעברו על אסור הוצאת הפלי מרשות היחיד לרשות הרבים].

ה' נתן לכם השבת - מצות השבת נקראת כאן בלשון 'נתנה' וכן בלשון חז"ל (שבת י): 'מתנה טובה יש לי בבית גנני ושבת שמה...'. שכן שביתת ישראל ביום השביעי היא להם אות-פרית של יקר ונדלה שנתן ה' בינו ובין עמו הנבחר, להיותם הם שובתים ביום שהוא שבת, כמו שנקאמר (להלן לא, יג) 'את שבתתי תשמרו כי אות הוא ביני וביניכם לדרתיכם לדעת כי אני ה' מקדשכם' (מפושט).

(ל) וישבתו העם ביום השבעי - ואכן, מאז שבתו ישראל ביום השביעי כמצות ה', ולא יצאו אל השדה לבקש להם מן (א"ע).

רש"י

תמנאלהו'. מה תלמוד לומר 'היום?' היום לא תמנאלהו, חזל מחר תמנאלהו: (כו) **וביום השביעי שבת**. שנת הוא, המן לא יהיה זו. ולא צא הכחוש חלא לרבות יוס-הכפורים וימיס-טובים: (כח) **עד אנה מאנתם**. משל-הדיוט הוא, 'צהדי הוצא לקי כרנא' (ב"ק צג), על-ידי הרשעים מתגנין הכשרין: (כט) **ראו**. צעניכם כי ה' צכודו מזהיר אתכם על השבת, שהרי נס נעשה צל ערצ-שבת למת לנס יומים: **שבו איש תחתיו**. מכלן

סמכו חכמים ד' אמות ליוצא חוץ לתחום, ג' לגופו וא' לפישוט ידים ורגלים (עירובין נב). **אז יצא איש ממקומו**. אלו אלפים אמה של תחום שבת (מכילתא). ולא צמפורש, שאין תחומין חלא מדברי-סופרים, ועיקרו של מקרא על לוקטי המן נאמר: (לא) **והוא כזרע גד לבן**. עשז ששמו קוליינדר"י, וזרע שלו עגול ואינו לבן, והמן היה לבן, ואינו נמשל לזרע-גד חלא לענין העגול - כזרע-גד היה, והוא לבן: **כצפיהת**. צלק שמטננין

רש"י בפשוטו

אמה (כדלהלן), אך מלשון 'תחתיו' משמע שאין לו לוח ממקומו, מפאן סמכו חכמים (מצאו סמך מן המקרא) לדין שיעור ד' אמות שנקבעו ליוצא חוץ לתחום [כגון שהוציאוהו נכרים בשבת], שאסור לו לצאת מגבול ארבע אמותיו לפי שמקום זה קרוי 'תחתיו', שזהו מקומו של אדם: ג' אמות לגופו וא' לפישוט (הושטת) ידים ורגלים, הרי אלו ארבע אמות (עירובין נא). (מ"א):

אז יצא איש ממקומו. אלו אלפים אמה של תחום שבת הנמדדות סביב כל עיר מארבע רוחותיה, והם הנחשבים 'מגרשי העיר' הנטפלים לה, ויושבי העיר אסורים להרחיק ולצאת משם והלאה (מכילתא). ואיסור זה לא במפורש מן המקרא למדוהו, שאין איסור תחומין אלא מדברי-סופרים (גזירת חכמים), ועיקרו של המקרא הזה [שבו איש תחתיו, אל יצא איש ממקומו] על לוקטי המן נאמר שלא יצא העם ללקוט כי אין המן יורד (בא"י):

(לא) **והוא כזרע גד לבן**. 'גד' הוא מין עשב ששמו קוליינדר"י בלע"ז, וזרע שלו עגול ואינו לבן, והמן היה לבן [לכך הוצרך הכתוב להוסיף ולומר 'לבן']. והמן אינו נמשל לזרע-גד אלא לענין צורת העגול שלו, שכל אחד מגריגרי המן עגול כזרע-גד היה, ואולם בצבעו הוא לבן: **כצפיהת** בדבש. בצק שמטננין אותו בדבש, וקורין לו 'אסקריטין' בלשון משנה (חלה פ"א מ"ד), וכן הוא תרגום

(כו) **וביום השביעי שבת** לא יהיה בו. לא בא עתה להודיעם שיום השביעי הוא שבת [שכבר אמר להם 'שבת קדש לה' מקרי' (לעיל פסוק כג)], אלא כך הוא אומר: ביום השביעי שבת הוא, ועל כן 'המן לא יהיה בו', ואמנם גם זאת כבר הודיע להם (בפסוק הקודם), **ולא בא הכתוב כאן אלא לרבות יוס-הכפורים וימיס-טובים** שגם בהם לא ירד המן, כדוגמת השבת, הואיל ואף הם נקראים בשם 'שבתון' (ראה ויקרא כג, פסוקים לב-לט), וכל הקרוי שבת - לא יהיה בו (מ"א):

(כח) **עד אנה מאנתם**. משל-הדיוט הוא (פתגם השגור בפי העם) - 'בְּהַדֵּי הוּצָא לְקִי כְרָבָא' (ב"ק צב). [יחד עם הקוץ, לוקה הכרוב; קוץ הגדל על-ידי הכרוב, כשבא לעקרו, פעמים שנעקר הכרוב עמו, ונמצא לוקה בשבילו (רש"י)]. כלומר, פעמים על-ידי הרשעים מתגנין אף הכשרין, וכגון האמור כאן שכללם הכתוב יחדיו 'עד מתי מאנתם', על אף שרק מיעוט מן העם יצאו ללקוט [מן העם] (רש"י):

(כט) **ראו** כי ה' נתן לכם השבת. יש לשון 'ראיה' במקרא שמשמעותו 'התבוננות' [כמו: 'ראו כי רעה נגד פניכם' (לעיל י, י)]. אולם כאן הכוונה היא לראיית עינים כפשוטה: ראו בעיניכם כי ה' הוא אשר בכבודו מזהיר אתכם על השבת, שהרי נס הגלוי לעיניכם נעשה בכל ערב-שבת, לתת לכם לחם בעבור יומים כדי שלא תצאו ללקוט בשבת (רש"י): **שבו איש תחתיו**. שלא יצא אדם חוץ לתחום של אלפיים

לב ויאמר משה דין פתגמא די פקיד יי מלי צמרא מניה למטרא לדריכון כדיל דייחזון ית לחמא די אוכלית יתכון במדבר באפקותי יתכון מארעא דמצרים: לג ויאמר משה לאהרן סב צלוחית חדא והב תמן מלי צמרא מן ואצנע ימיה קדם יי למטרא לדריכון: לה פמא די פקיד יי למשה ואצנעיה אהרן קדם סהדותא למטרא: לה ובני ישראל אכלו ית מנא ארבעין שנין עד דמיתיהון לארעא יתבתא ית מנא אכלו עד דאתו

לב ויאמר משה זה הדבר אשר צוה יהוה מלא העמר ממנו למשמרת לדתיכם למען יראו את הלחם אשר האכלתי אתכם במדבר בהוציאי אתכם מארץ מצרים: לג ויאמר משה אל-אהרן קח צנצנת אחת ותן שמה מלא העמר מן והנח אתו לפני יהוה למשמרת לדתיכם: לה כאשר צוה יהוה אל-משה ויניחהו אהרן לפני העדת למשמרת: לה ובני ישראל אכלו את-המן ארבעים שנה עד-באם אל-ארץ נושבת את-המן אכלו עד-באם אל-קצה ארץ כנען:

מקרא מלא

כזרע - כרגירי זרעיו של הצמח 'צד', צבעו לבן, וטעמו פציחת בדבש - כעוגת סולת בדבש: (לב) ויאמר משה: זה הדבר אשר צוה ה', מלא העמר ממנו (מן המן), יש לקחת ולהניח אותו למשמרת - שמור לזיכרון לדתיכם, למען יראו בניכם אחריכם את הלחם אשר האכלתי אתכם במדבר, בהוציאי אתכם מארץ מצרים: (לג) ויאמר משה אל אהרן לאחר שהוקם המשכן: קח צנצנת (צלוחית) אחת, ותן (והכנס) שמה מלא העמר - מידת עומר מלאה של מן, והנח אתו לפני ה' - במשכן - למשמרת לדתיכם: (לד) כאשר צוה ה' אל משה בן עשה, ויניחהו אהרן לפני העדת (ארון הברית) למשמרת: (לה) ובני ישראל אכלו את המן מדי יום ביומו, ארבעים שנה, עד באם אל ארץ נושבת - עד אשר הגיעו אל מקום ישוב, לאחר כניסתם לארץ.

פשוטו של מקרא

שעכשו יעשו בן. אלא: מלא העמר ממנו למשמרת - המצנה נאמרת עתה, והיא עתידה להתקיים פשיגעי ומנה. (לג) ויאמר משה אל אהרן קח צנצנת אחת ותן שמה מלא העמר מן והנח אתו לפני ה' למשמרת לדתיכם - לאחר שהוקם המשכן ונבחר אהרן ובניו לכהנה (להלן כה, א). אמר לו משה: הנה הגיעה השעה לקיים את דבר ה' אשר דבר מאז, ועליך הוטל התפקיד - תן אפוא מלא העמר מן בצנצנת (=סוג פלי, כמו כד או בקבוק) ושים אותו במשכן לפני ה' במקום המקדש ביתר. (לד) כאשר צוה ה' אל משה ויניחהו אהרן לפני העדת למשמרת - כפי שנצטוה משה מפי ה' כך קיים אהרן, וישם אותו בקדש הקדשים ליד ארון הברית שבו מנחים שני לחות העדות (להלן כה, טז; כו, לג). והנח אתו... ויניחהו - אם הנה מוסב על הצנצנת, הנה לו לומר בלשון נקבה: 'הנח אותה... ויניחה', אלא שהוא מוסב על המן אשר בתוכה שהוא לשון זכר. (לה) ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד באם אל ארץ כנען - כל עוד שהלכו ישראל במדבר בארץ בלתי נושבת היו נזונים מן המן, ובהפנסם אל תחלת ארץ

היו דומים בצורתם ובגודלם כמו הזרעים העגלים של הצמח ששמו 'צד', אף צבע המן הנה לבן ונשונה מזרעי הגד שצבעם כהה ואינם לבנים). וטעם המן הנה כמין מאפה רך העשוי מקמח סלת ודבש. הרי ארבעה דברים נתפרשו בו: צורה וגדל, צבע וטעם.

גד - מין עשב המשמש כתבלין הנקרא 'כוסבר' בלשון המשנה (שביט פ"ט מ"א; כלאים פ"א מ"ב) ו[כהיום: 'כוסברא'], ובו גבעולים ועלים, וזרעים עגלים (זרקים או שחורים) ('פ"י ד"ק בשורש גז, ומרשים).

(לב) ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' מלא העמר ממנו למשמרת לדתיכם למען יראו את הלחם אשר האכלתי אתכם וגו' - עוד דבר יש במצוות המן אשר צונו ה' לאמר לכם: מנת מן אחת במדה מלאה של עמר ינח למשמרת [במקום שמור מן השמאה ומן ההפסד (אוה"ח)], כדי להיות דגמה והוכחה לדורות הבאים, למען יראו בעיניהם את הלחם הנסי שהאכיל ה' אתכם בימי המסע במדבר, בהוציאתם ממצרים.

מלא העמר ממנו למשמרת - פיון שעדין לא נבחר המקום המיוחד להניחו שם [עד שהוקם המשכן (כולהו) פסוק לד], על פן לא נאמר הצווי הנה בלשון מעשי: 'קחו מלא העמר ממנו והניחו למשמרת', כי אז היה משמעו

פשוטו של מקרא **שמות מז בשלח** פשוטו של מקרא **רכמ**

כָּנַעַן, כְּאֲשֶׁר אַךְ הִגִּיעַ הַיּוֹם שָׁבוּ נִתַּן לְאַבְלָל מִיבּוֹל הַתְּבוּאָה הַחֲדָשָׁה [דְּהִינּוּ בַיּוֹם שֶׁשָׁה־עֶשֶׂר בְּנִיסָן (ראה ויקרא כג, י"ד)] אִזּוּ פֶּסֶק הַמֶּן וְהַחֲלוּ לְאַבְלָל מִלְּחָם הָאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע ה, יב) 'וַיִּשְׁבֹּת הַמֶּן מִמִּחְרַת... וְלֹא הָיָה עוֹד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן וַיִּאֲכְלוּ מִתְּבוּאוֹת אֶרֶץ כְּנַעַן בַּשָּׁנָה הַהִיא' (עפ"י חזקוני).

רש"י

אֲחֻזָּה דַבְּרָה, וְקוֹרֵין לוֹ 'אֶסְקְרִיטֵין' בְּלִשׁוֹן מִשְׁנֵה (תלם פ"א מ"ד), וְהוּא תַרְגוּם שֶׁל אֲוִנְקְלוֹס: (לב) 'מִשְׁמֵרֵת. לְגַמְזִיָּה: 'דְּדוֹרֵתִיבָם. צִמִּי יִרְמִיָּהוּ, כְּשֶׁהִיא יִרְמִיָּהוּ מוֹכִיחַם 'לְמָה אֵין אֲחַס עוֹסְקִים בְּתוֹרָה', וְהֵם אֲוִמְרִים 'נִינִי מִלְּאֲכַחְנוּ וְנַעֲסוֹק בְּתוֹרָה, מֵהֵיכָן נִתְפָּרְנַס', הוֹלִיא לְהֵם לְנִנְתָּה הַמֶּן וְאִמַר לְהֵם הַדּוֹר אֲחַס רָאוּ דַבַּר ה' (ירמיה ג, ג), 'שְׁמַעוּ' לֹא נֹאמַר אֲלֵם 'רָאוּ' - בּוֹה נִתְפָּרְנַסוּ אֲצוּמִיכַס, הִרְצָה שְׁלוּחֵין יֵשׁ לוֹ לְמִקּוֹם לְהִכִּין מִזּוֹן לִירְאִיו: (לג) צִנְצַנְתָּ. לְלוּחִית שֶׁל חֶרֶס, כְּתַרְגוּמוֹ: וְהִנֵּחַ אוֹתוֹ אֶפְנֵי ה'. לְפָנֵי הָאָרֶץ. וְלֹא נֹאמַר מִקְרָא זֶה עַד שֶׁנִּבְנָה אֶהֱל מוֹעֵד, אֲלֵם שֶׁנִּכְחַז כֹּאן צַפְרֶשֶׁת הַמֶּן: (לה) אַרְבַּעִים שָׁנָה. וְהֵלֵךְ חֶסֶר שְׁלִשִׁים יוֹם, שֶׁהָיָה בְּטוֹ' (יהושע ה, ב)

רש"י בפשוטו

שֶׁל אֲוִנְקְלוֹס כֹּאן: 'בְּאֶסְקְרִיטֵין בְּדָבָר' [וראה לשון הר"ש (מכשירין פ"ה מ"ט) 'הצפחת - מאכל העשוי מקמח ודבש, והוא רך כל כך שיכול להציקו' - לצקת אותו בתוך כלי כנוול]: (לב) 'מִשְׁמֵרֵת. לְגַמְזִיָּה, וְכַפִּי שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעִיל (פסוק כג): 'דְּדוֹרֵתִיבָם לְמַעַן יִרְאוּ אֶת הַלְּחָם וְגו'. וְאִימְתִי נִתְקִיִים הַדַּבָּר? בִּימֵי יִרְמִיָּהוּ הַנְּבִיא, 'כְּשֶׁהָיָה יִרְמִיָּהוּ מוֹכִיחִים 'לְמָה אֵין אֲתֵם עוֹסְקִים בְּתוֹרָה', וְהֵם אֲוִמְרִים 'אִם נִנְיַח מִלְּאֲכַחְנוּ וְנַעֲסוֹק בְּתוֹרָה, מֵהֵיכָן נִתְפָּרְנַס', הוֹצִיא לְהֵם צִנְצַנְתָּ הַמֶּן שֶׁהָיָה גִּזְוּ מִימֵי מֹשֶׁה וְאָמַר לְהֵם 'הַדּוֹר אֲתֵם רָאוּ דַבַּר ה' הַמְדַבֵּר הַיִּיטִי לְיִשְׂרָאֵל' וְגו' (ירמיה ב, לא) [הקב"ה אומר לישראל: הֵם כְּמוֹ מְדַבֵּר הַיִּיטִי לְכֵם שֶׁאִינוּ זֶן וּמִפְרַט אֶת יוֹשְׁבֵינָם]. 'שְׁמַעוּ' לֹא נֹאמַר, אֲלֵם 'רָאוּ', לְפִי שֶׁהִרְאָה לְהֵם אֶת צִנְצַנְתָּ הַמֶּן, וְאִמַר 'בְּזֶה נִתְפָּרְנַסוּ אֲבוֹתֵיכֶם בַּמִּדְבָּר, וְלִכֵּן גַּם עַתָּה הִרְבָּה שְׁלוּחֵין יֵשׁ לוֹ לְמִקּוֹם לְהִכִּין מִזּוֹן לִירְאִיו הַעוֹסְקִים בְּתוֹרָה (מצו"ח): (לג) צִנְצַנְתָּ. צְלוּחִית (סוג כלי) שֶׁל חֶרֶס, כְּתַרְגוּמוֹ - כְּתַרְגוּם יוֹנָתָן בֶּן עוֹזִיאֵל: 'צְלוּחִית דְּפִתְר' [צְלוּחִית שֶׁל חֶרֶס]: וְהִנֵּחַ אוֹתוֹ לְפָנֵי ה'. הֵיכָן הוּא לְפָנֵי ה'?' לְפָנֵי הָאָרֶץ, שָׁבוּ מוֹנַחִים שְׁנֵי לוחות הברית, וְכְמוֹ שֶׁנֹּאמַר בְּסוּמֹךְ וַיִּנְיַחוּהוּ אַהֲרֹן לְפָנֵי הַעֲדוּת. וְלֹא נֹאמַר מִקְרָא זֶה בַּעַת הַהִיא, אֲלֵם עַד לְשָׁנָה הַבֹּאֵה שֶׁנִּבְנָה אֶהֱל מוֹעֵד וְנִקְבַע מִקּוֹם 'אֲרוֹן הַעֲדוּת', כִּי אִזּוּ נִצְטוּוּהָ מֹשֶׁה עַל הַנַּחַת הַצִּנְצַנְתָּ, אֲלֵם שֶׁנִּכְתַּב כֹּאן בְּפָרֶשֶׁת הַמֶּן לְפִי שֶׁהוּא שִׁיךְ לְעִנְיָנָה (ב"ם): (לה) אַרְבַּעִים שָׁנָה. וְהֵלֵךְ חֶסֶר מֵתוֹכֶם שְׁלִשִׁים יוֹם, שֶׁהָיָה בְּטוֹ' בְּאֵיִר שֶׁנִּבְנָה בְּשָׁנָה יְצִיאַתֶּם מִמִּצְרַיִם יָרַד לְהֵם הַמֶּן הַתְּחִיל הַמֶּן לִירֵד (ראה לעיל פסוק א), וּבְטוֹ' בְּנִיסָן

מילואים

21) הַזְמִינִים הַמְדוּיִיקִים שֶׁל תְּחִילַת יְרִידַת הַמֶּן וְהַפְּסָקָתוֹ הֵם: טו"ז בְּאֵיִר בְּשָׁנָה הָרִאשׁוֹנָה לְצֵאתֶם מִמִּצְרַיִם (כַּמְבוּאֵר בְּרִש"י לְעִיל פְּסוּק א), וְטו"ז בְּנִיסָן אַחֲרֵי אַרְבַּעִים שָׁנָה - יוֹם הַקְּרִבַּת הָעוֹמֵר, הַמְתִּיר אֲכִילַת הַתְּבוּאָה מִן הַיְּחֻדְשׁ (ראה קִדּוּשֵׁין ל.ח). וְרִש"י שֶׁנִּקַּט כֹּאן טו"ז אֵיִר וְטו"ז נִיסָן, לֹא נִתְכוּן לְיוֹם הַמְדוּיִיק, אֲלֵם לְמוֹר שֶׁבִּאֲמַצַּע אֵיִר הַתְּחִיל הַמֶּן לִירֵד וּבִאֲמַצַּע נִיסָן פְּסָק, נִמְצָא שֶׁחֶסֶר כְּחוֹדֶשׁ מִתּוֹךְ אַרְבַּעִים הַשָּׁנָה (רא"ם לְעִיל פְּסוּק א).

לו וְהֵעֵמַר עֲשִׂרִית הָאֵיפָה הוּא: פ שביעי
 יז א וַיִּסְעוּ כָּל־עַדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַּר־סִין
 לְמִסְעֵיהֶם עַל־פִּי יְהוָה וַיַּחֲנוּ בְּרַפְיָדִים וְאִין מַיִם
 לְשִׁתֵּת הָעָם: ב וַיִּרְבַּ הָעָם עִם־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ תִּנּוּ
 לָנוּ מַיִם וְנִשְׁתֶּה וַיֹּאמֶר לָהֶם מֹשֶׁה מִה־תְּרִיבוּן
 עִמָּדִי מִה־תִּנְסֹן אֶת־יְהוָה: ג וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם
 לַמַּיִם וַיִּלֶן הָעָם עַל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לְמֹה זֶה
 הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהַמִּית אֹתִי וְאֶת־בְּנֵי וְאֶת־
 מִקְנֵי בְצִמָּא: ד וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר מֹה
 אֶעֱשֶׂה לָּעָם הַזֶּה עוֹד מְעַט וּסְקַלְנִי: ה וַיֹּאמֶר
 יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם וְקַח אֶתְךָ מִזִּקְנֵי

לְסִנְפֵי אַרְעָא דְכַנְעַן: לו וְהֵעֵמַר
 חֲד מִן עֲסָרָא בְתַלְתָּ סָאִין הוּא:
 א וַנִּטְלוּ כָּל כְּנַשְׁתָּא דְכַנְי
 יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַּר דְּסִין
 לְמִטְלָגִיָּהוֹן עַל מִימְרָא דִּי וְשִׁרוּ
 בְּרַפְיָדִים וְלִית מַיָּא לְמִשְׁתֵּי
 עַמָּא: ב וַנִּצְעַא עַמָּא עִם מֹשֶׁה
 וַאֲמָרוּ הֲבֵנו לָנָא מַיָּא וְנִשְׁתֵּי
 וַאֲמַר לְהוֹן מֹשֶׁה מַה אַתּוּן נִצְן
 עִמִּי מַה מְנַסֵּן אַתּוּן קָדָם יְיָ:
 ג וַיִּצְחִי תַמָּן עַמָּא לְמַיָּא וְאַתְרַעַם
 עַמָּא עַל מֹשֶׁה וַאֲמַר לְמֹה דָנָן
 אֶסְקַתְנָא מִמִּצְרַיִם לְקַטְלָא יְתִי
 וְיִת בְּנֵי וְיִת בְּעִירֵי בְצִחֻתָּא:
 ד וַיִּצְלִי מֹשֶׁה קָדָם יְיָ לְמִימַר מֹה
 אֶעֱבֹד לְעַמָּא הַדִּין עוֹד זְעִיר פּוֹן
 וַיִּרְגַמְנִי: ה וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עֲבֹר
 קָדָם עַמָּא וְדַבֵּר עִמָּהּ מִזִּקְנֵי

מקרא מלא

אֶת הַמָּן אָכְלוּ עַד בָּאֵם אֶל קֶצֶה אֶרֶץ כְּנָעַן, בטרם התחילו לאכול מתבואת הארץ: (לו) וְהֵעֵמַר - שיעור
 'עומר' המוזכר בפרשה זו, עֲשִׂרִית הָאֵיפָה הוּא: יז (א) וַיִּסְעוּ כָּל עַדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַּר סִין לְמִסְעֵיהֶם -
 לדרכם רבת הנסיעות, עַל פִּי מִצוֹת ה', וַיַּחֲנוּ בְּרַפְיָדִים, וְאִין - ויראו כי אין שם מַיִם לְשִׁתֵּת בַּעֲבוּר הָעָם:
 (ב) וַיִּרְבַּ הָעָם - ויריבו העם בדברים עִם מֹשֶׁה, וַיֹּאמְרוּ: תִּנּוּ לָנוּ מַיִם וְנִשְׁתֶּה, וַיֹּאמֶר לָהֶם מֹשֶׁה: מִה תְּרִיבוּן
 עִמָּדִי - מה לכם לריב עמי, מַה תִּנְסֹן אֶת ה' - למה לכם לנסות את ה' בדרך זו, פִּן יִקְצוּף ויענישכם: (ג) וַיִּצְמָא
 שָׁם הָעָם לַמַּיִם, וַיִּלֶן (ויתלונן) הָעָם עַל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר: לְמֹה זֶה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהַמִּית אֹתִי וְאֶת בְּנֵי וְאֶת
 מִקְנֵי בְצִמָּא: (ד) וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל ה' לֵאמֹר: מֹה אֶעֱשֶׂה לָּעָם הַזֶּה, והלא עוד מְעַט וּסְקַלְנִי - יסקלו אותי
 באבנים: (ה) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: עֲבֹר - לך והתקדם הלאה לִפְנֵי הָעָם, וְקַח אֶתְךָ קְבוּצַת אַנְשִׁים מִזִּקְנֵי

פשוטו של מקרא

(לו) וְהֵעֵמַר עֲשִׂרִית הָאֵיפָה הוּא - העמר המזכיר
 בְּפִרְשֵׁת הַמָּן כִּמְנַת אֶכְל מִסְפַּקֶּת לְאָדָם יְחִיד לְיוֹם, הוּא
 עֲשִׂרִית מִמִּדַּת אֵיפָה.

עמר - מדת 'עמר' היא מדה יחידאית העומדת לעצמה. כלומר, היא
 אינה משתלבת כחלק מכלל שורת המדות שהיתה נהוגה בישראל
 למדידת כמיות של מוֹזֵן וְכדוּמָה בְּמִכְר וְקִנְיָן, כְּגוֹן: בִּיצָה, לוג, קב,
 סָאָה, אֵיפָה וכו'. שכן כל המדות האלה קשורות זו בזו בְּחֻשְׁבוֹן שָׁנָה,
 כִּי כָּל אַחַת מֵהֶן מְרַבֶּת מִמְּסַפֵּר שְׁלֹם שֶׁל הַמִּדָּה הַקְּטָנָה מִמֶּנָּה -
 שש ביצים הן לוג אָחַד, אַרְבָּעָה לוגִים הֵם קב אָחַד, שִׁשָּׁה קָבִים הֵם
 סָאָה אַחַת, שְׁלֹשׁ סָאִים הֵן אֵיפָה אַחַת, אֲבָל הֵעֵמַר הוּא אֲמֵנָם
 עֲשִׂרִית מִן הָאֵיפָה, אֲךָ כִּנְגַד הַסָּאָה הָרִי הוּא שְׁלֹשׁ עֲשִׂרִיּוֹת מִמֶּנָּה
 (שְׁסָאָה שְׁלֹמָה מְכִילָה שְׁלֹשָׁה עֲמָרִים וְשְׁלִישׁ עֲמָר), וּבְמִדּוֹת הַקְּטָנוֹת
 מִן הֵעֵמַר, אִין הֵעֵמַר מְכִיל לֹא קָבִים שְׁלֹמִים, וְלֹא לוגִים שְׁלֹמִים וְכֵן
 לֹא בִיצִים שְׁלֹמֹת וְשִׁשְׁעוֹר הֵעֵמַר אַרְבָּעִים וְשִׁשָּׁה בִיצִים וְעוֹד חֲמִשׁ
 בִיצָה. עַל כֵּן, כִּשֶׁהַכְּתוּב בָּא לְהוֹדִיעַ אֶת מִדְתּוֹ לְדוֹרוֹת הַבָּאִים,
 הֶצְרַךְ לְעֹרֵךְ אֶת הַשְׁוֹאָה בִּיחַס לְמִדָּה אַחַת מִשׁוֹרֵת הַמִּדּוֹת הַרְגִּילוֹת
 וְהַיְדוּעוֹת, וּבְחֶרֶד הַתּוֹרָה נִוְקָא בְּאֵיפָה שֶׁרַק הִיא מְכִילָה מִסְפֵּר
 עֲמָרִים שְׁלֹמִים.

רפידים - הוצאת מים מן הסלע, ומלחמת עמלק (א' טו)
 יז (א) וַיִּסְעוּ כָּל עַדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַּר סִין
 לְמִסְעֵיהֶם עַל פִּי ה' וַיַּחֲנוּ בְּרַפְיָדִים - מן התחנה הזאת
 [שהיתה ב'אלוש' (כדלעיל טז, א)] הִמְשִׁיכוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִסְעֵיהֶם
 לְצֵאת מִמִּדְבַּר סִין לְכוּן מִדְבַּר סִינִי, וְחָנוּ בְּמִקּוֹם שִׁשְׁמוֹ
 רַפְיָדִים בְּסוּף מִדְבַּר סִין.
 עַל פִּי ה' - בְּהַכְּנֹת ה', עַל יְדֵי מִהְלֵךְ עֲמוּד הָעֲנָן וְעֲמוּד
 הָאֵשׁ שֶׁמְחַנְּהוּ יִשְׂרָאֵל הִיזָה הוֹלֵךְ מֵאַחֲרֵיהֶם, כְּאֲמוֹר לְמַעַלָּה
 (יג, כא) 'וַיִּהְיֶה הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמִים בְּעֲמוּד עָנָן לְנַחֲתָם הַדֶּרֶךְ
 וְלִזְלָה בְּעֲמוּד אֵשׁ לְהַאִיר לָהֶם לְלַכֵּת יוֹמָם וְלִזְלָה'.
 וְאִין מַיִם לְשִׁתֵּת הָעָם - מִלְשׁוֹן הַכְּתוּב (כאן ובפסוק ג)
 מִשְׁמַע שְׁעָרֵיךְ הִיְתָה לָהֶם כְּמֹת שֶׁל מַיִם שְׁמֹלָאוּ בְּכִלְיָהֶם
 מִן הַחֲנִיָּה הַקּוֹדֶמֶת, אֲלֵא שְׁדָאָנוּ עַל הָעֵתִיד, שְׂאִם יִתְעַבְּבוּ
 כְּאֵן יוֹתֵר מַיִם אוּ יוֹמִים לֹא יִהְיֶה מַיִם בְּשִׁעוֹר הַמְּסַפֵּק
 לְשִׁתֵּית הָעָם. וְכִשְׁשִׁהוּ שֵׁם עוֹד, אֲכַן אֲזַל מִהֶם מְלֵאֵי הַמַּיִם
 עַד שְׁהִגִּיעוּ לְיַדֵּי צִמָּאוֹן (כדלהלן בפסוק ג) ('עִי' וּמַבִּי').
 לְמִסְעֵיהֶם - נִקַּט הַכְּתוּב לְשׁוֹן רַבִּים (שְׁלֹא נֶאֱמַר 'בְּמִסְעֵם' בְּלִשׁוֹן

אבותיכם במדבר אשר בָּחַנו וְנָסוּ אוֹתִי הֲרַבָּה פְּעָמִים רָאוּ לְבַסּוֹף אֶת פְּעָלִי אֲשֶׁר פָּעַלְתִּי לְהַעֲנִיֶּשֶׁם.

מה תריבון עמדי מה תנסון את ה' - 'מה' הראשון, משמעו: **מה יש כאן טעם וסבה לריב עמדי; ומה' השני, משמעו: למה תעשו כן לגרם רעה לעצמכם.**

וירב העם עם משה וגו' - לפי המלבי"ם לא היה כאן צורך אפילו בתפלה, כי מבטחים הם מאת ה' המוציא אותם ממצרים, שעל אחריותו הם הולכים אחריו במדבר באופן שכל צרכיהם יספקו להם בדרך - וקשבאים למקום שאין בו מקור מים אין להם אלא להקריש ולצפות לישועת ה' אשר בְּוֹדָאֵי תְּבֵא.

(ג) ויצמא שם העם למים וילך העם על משה ויאמר למה זה העליתנו ממצרים להמית אתי ואת בני ואת מונני בצמא - כאשר חזק המחסור במים והחלו העם לחוש בצמאון, הקריפו דבריהם יותר והתלוננו על משה מדוע העלה אותם כלל ממצרים להוליך אותם במדבר יבש, בו ימותו הם ובניהם ובהמתם בצמא (עפ"י א"ע).

(ד) ויצעק משה אל ה' לאמר מה אעשה לעם הזה עוד מעט וסקלני - צעק בתפלה אל ה' והגיד לפניו צרתו, שתלונות העם גוברות ואם יחכה עוד מעט ולא יראו שהוא הולך להמציא להם מים, הם עלולים אף לסקלו בצבאים, לכן יורה ה' מה לעשות להם להשקטים.

(ה) ויאמר ה' אל משה עבר לפני העם - לשון 'עבור' האמור כאן, פרושו: הקדם את העם וצא לדרך לפניהם. כלומר: לך אל אותו המקום אשר כל העם אמור להגיע אליו לאחר מכן, הוא המקום ששמו 'חורב' אשר במדבר סיני - גדלהלן.

עבר לפני העם - כמו (בראשית לג, א) 'והוא עבר לפניהם' - יעקב היה מקדים והולך לקראת עשו לפני בוא שאר המהמה. **וקח אתה מזקני ישראל -** שםפיהם 'שמעו ישראל עדות נאמנה, שהמים באו על ידי גס (רש"י).

יחיד), לרמוז גם על מסעות ונחיות קודמות שהיו ביניהן, שלא הזכירו בלן בפרשתנו משום שלא היה בהן מעשה מיוחד לספר בו. והן מפרשות בפרשת ואלה מסעי, ששם נאמר (במדבר לג, יד) 'ויסעו מאילם ויחגו על ים סוף, ויסעו מים סוף ויחגו במדבר סין, ויסעו ממדבר סין ויחגו בדפקה, ויסעו מדפקה ויחגו באלוש, ויסעו מאלוש ויחגו ברפדים' (עפ"י רמב"ן ומפרשים כאן, בהתאם למדוש ובוטונו המובא לעיל טז, א).

על פי ה' - אם כי כל המסעות היו על פי ה', כאן הקריש זאת הפתוב כדי שיוברנו דברי משה להלן בתשובה על תלונתם, שהכל תלוי בה' ומה להם לריב עמו.

(ב) וירב העם עם משה ויאמרו תנו לנו מים ונשתה - במקום להתפלל אל ה' על אודות המים שהם הולכים וכלים, או לבקש ממשה שיתפלל על כך, לא עשו כן אלא התחילו לריב עמו בדברים, לאמר: אתה ואהרן תנו לנו מים לשתות ונעליכם להוליך אותנו למקום אשר שיש שם מעינות מים, או עשו לנו גס להביא מים לכאן (מלבי"ם) (עפ"י רמב"ן).

ויאמר להם משה מה תריבון עמדי - כלומר: מה לכם שאתם רבים עמדי, וכי אני הוא הקובע על דעת עצמי לחנות כאן ברפדים, או האם בכחי לעשות לכם נסים מבפניי ה', הלא כבר ידעתם שהננו רק שליחים המצויים ועושים הכל על פי ה' - הבה בלנו ונתפלל אליו, נמתין לישועתו ויתן לנו מים (עפ"י ספורנו, א"ע ומלבי"ם).

מה תנסון את ה' - פרש הספורנו: 'ואם ריבכם עמי הוא כדי לנסות את ה', לראות אם ביכלתו להביא לכם מים בגס - מה תנסון אותו בדברי ריב כאלה להרע לכם, כי זה הנסיון הוא רב-הספקנה, שאם יקצה עליכם יראה את פעלו להשחיתכם ויהי הנסיון רע לכם, וכענין שנאמר (תהלים צד, ט) 'אשר נסוני אבותיכם בהנוני גם ראו פעלי', כלומר:

רש"י

תנסון. לומר היכול לתת מים צורך ליה: **(ה) עוד מעט.** אם אמתיך עוד מעט, וסקלני: **(ה) עבור לפני העם.** וראה אם יסקלני. למה הולאת לנו על בני: **וקח אתה מזקני ישראל.** לעדות, שיראו שעל ידך המים

ויאלנו מעזור הארץ ממחרת הפסח: (לו) **עשירית האיפה.** האיפה שלש סאין, והסאה ו' קבין, והקצ ד' לוגין, והלוג ו' צינים, נמצא עשירית-האיפה מ"ג צינים וחומש צינה, והוא שיעור לחלה ולמנחות: **יז (ב) מה**

רש"י בפשוטו

במשך כל הימים הבאים, **עד שהקריבו את מנחת העומר בששה-עשר בניסן,** והותר להם לאכול מתבואת הארץ החדשה (ראה ויקרא כג, יד), שאז כלה ונגמר גם המן אשר בכליהם, **שנאמר** (יהושע ה, יא) 'ויאכלו מעבור הארץ (מדגן הארץ) **ממחרת הפסח,** ושוב אין שני הכתובים סותרים, אלא כך פירושם: עד בואם אל ארץ נושבת - אכלו את המן; ועד בואם אל קצה ארץ כנען - לקטוהו (רא"ם): **(לו) עשירית האיפה.** האיפה שלש סאין, והסאה ו' קבין [נמצאת האיפה: 18 קבין], **והקב ד' לוגין** [נמצאת האיפה: 72 לוגין], **והלוג ו' ביצים** [נמצאת האיפה: 432 ביצים], **נמצא עשירית-האיפה מ"ג ביצים וחומש ביצה**

432/10=43.2). ושיעור עשירית האיפה הוא גם שיעור לחלה [להתחייב במצות הפרשת חלה כשיש במידת הקמח כדי מ"ג ביצים וחומש (ראה במדבר טו, ט)], וכן למנחות שכל המנחות הקריבות לגבי המזבח, אין כל אחת מהן פחותה מעשרון (רמב"ם מעשה הקרבנות פי"ב ה"ה, וראה במשנה מנחות כז): **יז (ב) מה תנסון.** מה לכם לנסות את גבורתו של הקב"ה, לומר 'היכול לתת מים בארץ ציח' (מדבר שמם ויבש): **(ד) עוד מעט.** כלומר, אם אמתיך עוד מעט ולא אביא להם מים, וסקלני (רא"ם): **(ה) עבור לפני העם.** רמו לו הקב"ה כי הפליג יתר על המדה כשחשד בהם שישקלוהו. לכך אמר לו: עבור ביניהם